

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ОНИЩЕНКО СВІТЛАНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК [336.14-049.5:347.37 (477)]:339.7

**БЮДЖЕТНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ
В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі фінансів економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Варналій Захарій Степанович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри фінансів.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України
Барановський Олександр Іванович,
ДВНЗ «Університет банківської справи»,
проректор з наукової роботи;

доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Луніна Інна Олександрівна,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування
НАН України»,
завідувач відділу державних фінансів;

доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Федосов Віктор Михайлович,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
завідувач кафедри фінансів.

Захист відбудеться 5 грудня 2017 року о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.12 Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 03022, м. Київ, вул. Васильківська, 90-А, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58, кім. 12.

Автореферат розісланий 2 листопада 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. Л. Каніщенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Глобалізація як об'єктивний і складний процес впливає на розвиток сучасної світової економіки. Основною формою її прояву є фінансова глобалізація, що визначає умови функціонування фінансових систем країн. Наслідки впливу фінансової глобалізації залежать від рівня розвитку і стабільності національних фінансових систем та визначають її подальше поглиблення та масштабність охоплення. Фінансова система України демонструє неготовність до викликів глобалізації, вразливість до кризових явищ і накопичення численних внутрішніх дисбалансів. Основою стабільного функціонування національної економіки загалом й фінансової системи зокрема є бюджетна система. Необхідність розв'язання проблеми забезпечення бюджетної, фінансової та національної безпеки держави загалом залишається першочерговим завданням, що зумовлюється посиленням фінансової глобалізації.

Особливого значення набуває потреба держави у коротко- й довгострокових інструментах стабілізації бюджетної системи та стимулюванні соціально-економічного розвитку, яка досягається завдяки впровадженню стратегічних пріоритетів забезпечення національних економічних інтересів, формуванню й реалізації збалансованої бюджетної політики та забезпеченню бюджетної безпеки держави. В Україні реалізація бюджетної політики спрямована на формування сприятливого макроекономічного середовища, вжиття виважених заходів у бюджетній сфері, забезпечення стабільності державних фінансів і підвищення платоспроможності держави. При цьому критерії складання й виконання та параметри бюджету відіграють роль ключових чинників фінансової стійкості й стабільності держави, а характер бюджетної політики визначає напрям розвитку національної економіки, що у свою чергу актуалізує необхідність формування відповідного рівня бюджетної безпеки держави, що зумовлено накопиченням ризиків і загроз, втратою платоспроможності держави та істотним зниженням рівня бюджетного потенціалу. Зазначене актуалізує поглиблене дослідження теоретико-методологічних засад забезпечення бюджетної безпеки в умовах посилення впливу фінансової глобалізації й надання обґрунтованих практичних рекомендацій щодо стратегічних пріоритетів державної політики підвищення бюджетної безпеки України.

Значний внесок у розроблення теорії та концептуальних засад бюджетної політики й організації бюджетної системи держави зробили вітчизняні вчені: Л. Алексеєнко, В. Базилевич, Т. Боголіб, О. Василик, З. Варналій, М. Каленський, О. Кириленко, С. Колодій, В. Корчинський, В. Кравченко, А. Крисоватий, М. Крупка, Л. Лисяк, І. Луніна, С. Лушина, І. Лютий, В. Мортікова, Ц. Огонь, В. Опарін, К. Павлюк, Ю. Пасічник, І. Радіонова, В. Тамбовцева, В. Тропіна, В. Федосов, І. Чугунов, А. Чухно, С. Юрій та інші. Особлива значущість цієї проблеми в сучасних умовах підтверджується низкою фундаментальних праць у галузі фінансової безпеки зарубіжних учених, серед яких Дж. Б'юкенен, Дж. Лучіані, В. Кейбл, С. Роніс, Д. Лосмен, Е. Меаде й інші. Концептуальні підходи до визначення бюджетної

складової фінансової безпеки досліджено такими вітчизняними фахівцями, як О. Барановський, О. Власюк, Г. Дарнопих, А. Гальчинський, Б. Губський, Я. Жаліло, М. Єрмошенко, Т. Єфименко, Т. Ковальчук, О. Лісовська, В. Мартинюк, В. Мунтіян, О. Підхомний, В. Предборський, С. Пирожков, А. Сухоруков, М. Флейчук, Ю. Харазішвілі, Л. Шемаєва, Н. Юрків та інші.

Високо оцінюючи ґрунтовні напрацювання та достатньо високий інтерес до сфери фінансової безпеки, необхідно зазначити, що поза увагою вчених залишається проблема забезпечення бюджетної безпеки держави з урахуванням процесів фінансової глобалізації, конструктивного/деструктивного впливу чинників і загроз, інституційних деформацій та вдосконалення міжбюджетних відносин. Розв'язання цих завдань набуває особливої гостроти в умовах глобальної інтеграції й інституційної трансформації. Динамізм та поліструктурність процесів формування системи забезпечення бюджетної безпеки, їх недостатнє теоретико-методологічне обґрунтування і брак необхідних практичних рекомендацій вимагає системного наукового підходу до розв'язання зазначеної проблеми, що зумовило вибір теми, визначення мети, постановку та розв'язання завдань дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалася в межах науково-дослідних робіт: кафедри фінансів економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка в рамках комплексної науково-дослідної держбюджетної теми «Модернізація економіки України на засадах сталого соціально-економічного розвитку: закономірності, протиріччя, ризику» (номер державної реєстрації 0111U006456), в межах якої автором досліджено теоретичні та прикладні аспекти бюджетної безпеки України в умовах фінансової глобалізації, визначено загрози й ризику в цій сфері та запропоновано шляхи її забезпечення; кафедри фінансів і банківської справи Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка за темою «Економічна ефективність та соціальна стабільність розвитку регіонів у системі забезпечення економічної безпеки України» (номер державної реєстрації 0112U001461), особистий внесок автора полягає в удосконаленні методичного підходу до оцінювання рівня економічної безпеки, встановлення взаємозв'язку та взаємозалежності з бюджетною безпекою держави; Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України при підготовці НДР «Гармонізація моделі розрахунку рівня тіньової економіки в розрізі видів економічної діяльності відповідно до оновлених міжнародних стандартів у сфері статистики національних рахунків (СНР-2008 і КВЕД-2010)» (номер державної реєстрації 0114U004260), в межах якої автором запропоновано економіко-математичний підхід до вдосконалення чинних методичних рекомендацій щодо оцінки рівня та структури тіньової економіки за видами економічної діяльності.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретичних положень і методологічних засад дослідження процесів забезпечення бюджетної безпеки в умовах фінансової глобалізації й практичних рекомендацій з підвищення її рівня для посилення стійкості фінансової системи в Україні. Для досягнення поставленої мети в дисертації сформульовано такі завдання:

- розкрити етапи еволюції наукових поглядів та вдосконалити понятійно-категоріальний апарат дослідження бюджетної безпеки держави: бюджет, бюджетний процес, бюджетна система, безпека;
- розвинути концептуальні засади дослідження бюджетної безпеки держави й визначити її місце в системі економічної безпеки держави;
- поглибити теоретичні основи до визначення сутності фінансової глобалізації як головного зовнішнього виклику бюджетній безпеці держави;
- розробити методологічні засади дослідження бюджетної безпеки держави та її забезпечення;
- з'ясувати взаємодію фінансової глобалізації та бюджетної безпеки держави та ідентифікувати причини виникнення загроз бюджетній безпеці України;
- виявити сучасні тенденції бюджетної безпеки України в умовах посилення зовнішніх і внутрішніх загроз;
- сформуувати систему індикаторів оцінювання бюджетної безпеки з урахуванням структурних змін зовнішнього і внутрішнього середовища життєдіяльності держави;
- змоделювати системні взаємозв'язки між рівнем бюджетної, фінансової та економічної безпеки держави;
- виявити структурно-функціональні передумови бюджетної децентралізації та вплив міжбюджетних відносин на бюджетну безпеку України;
- розробити організаційно-економічний механізм запобігання загрозам бюджетній безпеці України;
- визначити інституційне забезпечення бюджетної безпеки України;
- запропонувати стратегічні пріоритети державної політики підвищення бюджетної безпеки України в умовах фінансової глобалізації.

Об'єктом дослідження є фінансова безпека держави в умовах зростання внутрішніх і зовнішніх загроз.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади, інституційно-організаційні й прикладні аспекти оцінювання та забезпечення бюджетної безпеки України в умовах фінансової глобалізації.

Методи дослідження. Теоретична і методологічна основа дослідження базується на діалектичному, функціональному, захисному, системному та інституційному підходах, відповідно до яких бюджетна безпека і фінансова глобалізація розглядаються у причинно-наслідковій зумовленості.

У процесі розв'язання поставлених завдань у дисертаційній роботі використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: теоретичного узагальнення, наукової абстракції – при дослідженні теоретичних засад бюджету, бюджетного процесу й бюджетної системи (п.1.1); структурно-функціонального аналізу – при систематизації еволюції наукових концепцій бюджетної безпеки держави (п. 1.2); аналізу та синтезу – для ідентифікації та формалізації чинників впливу фінансової глобалізації на бюджетну безпеку (п. 1.3); порівняльного аналізу – при визначенні критеріальних ознак загроз бюджетній безпеці держави

(п. 2.2); трендового аналізу та динамічної регресії – при дослідженні й прогнозуванні динаміки загроз; економіко-статистичний і графічний – при визначенні тенденцій зміни рівня бюджетної безпеки України (п. 3.2); кореляційно-регресійного аналізу – при встановленні залежності бюджетної безпеки та інших складових економічної безпеки держави (п. 3.3); економіко-математичного моделювання – при формуванні структурної моделі виникнення загроз бюджетній безпеці та їх впливу на стан бюджетної безпеки держави; метод інтегрального оцінювання – при формуванні системи індикаторів оцінювання бюджетної безпеки з урахуванням структурних змін зовнішнього і внутрішнього середовища (п. 3.4); SWOT-аналіз – при впровадженні бюджетної децентралізації (п. 4.2); евристичні методи, а також методи логічного узагальнення – при формуванні організаційно-економічного механізму запобігання загрозам бюджетній безпеці (п. 5.1); системного підходу, методу аналізу ієрархій – при обґрунтуванні стратегічних пріоритетів державної політики підвищення рівня бюджетної безпеки в умовах фінансової глобалізації (пп. 5.2 – 5.4).

Інформаційну базу наукового дослідження складають законодавство України, укази Президента України, постанови Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, нормативно-методичні документи Міністерства фінансів України та Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, аналітичні матеріали Національного інституту стратегічних досліджень, наукові публікації й результати досліджень українських та зарубіжних учених, матеріали періодичних видань і науково-практичних конференцій, офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, Національного банку України, Державної казначейської служби України, аналітичні огляди Світового банку, Міжнародного валютного фонду, Європейської Комісії та інших міжнародних інституцій, Національного інституту стратегічних досліджень, інформаційні ресурси мережі Інтернет, власні розрахунки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні важливої наукової проблеми – розробка теоретико-методологічних засад бюджетної безпеки держави під впливом фінансової глобалізації і практичних рекомендацій щодо впровадження функціонально-структурних механізмів її забезпечення. Найбільш вагомими науковими результатами, що визначають наукову новизну, полягають у такому:

вперше:

- розроблено концептуальні та методологічні засади забезпечення бюджетної безпеки держави, які передбачають застосування комплексу цілей, завдань, методів, принципів, інструментів, організаційно-економічного механізму запобігання загрозам та визначення стратегічних пріоритетів забезпечення бюджетної безпеки в умовах посилення дуального впливу фінансової глобалізації, яка породжує ймовірність асиметрії розвитку фінансової системи держави;

- запропоновано методику оцінювання бюджетної безпеки держави, яка базується на врахуванні впливу фінансової глобалізації, структурних змін бюджетної системи та національних економічних інтересів, що включає формування системи індикаторів з використанням адитивної форми інтегрального

показника, групування й визначення індикаторів бюджетної безпеки держави (рейтингові, компаративні та структурні), своєчасне уточнення та прогнозування граничних значень індикаторів, що забезпечує комплексність оцінювання бюджетної безпеки держави з урахуванням складних ієрархічних зв'язків у сфері фінансової безпеки держави;

– запропоновано структурну модель виникнення й визначення впливу загроз бюджетній безпеці держави, в якій з урахуванням особливостей національної фінансової системи відображено сфери виникнення загроз бюджетній безпеці, особливості регулювання фіскальної політики, глобалізаційні чинники, що впливають на національну економіку та ВВП країни, результати використання котрої дають можливість визначати залежність рівня бюджетної безпеки держави від ступеня поширення загроз, потенційну здатність бюджетної системи протистояти загрозам екзогенного й ендогенного походження, мінімізувати бюджетні втрати і слугують передумовою формування механізму запобігання загрозам бюджетної безпеки держави;

– розроблено організаційно-економічний механізм запобігання загрозам бюджетній безпеці України, який включає конкретні методи зниження ризиків, інструменти та важелі державного регулювання процесу запобігання загрозам бюджетній безпеці держави, призначенням котрого є створення безпечних умов розвитку бюджетної системи в умовах нестабільності. За відсутності подібного підходу в сучасних наукових дослідженнях він є основою для реалізації заходів впливу/протидії загрозам бюджетній безпеці держави залежно від джерела їх виникнення, ступеня небезпеки, форми прояву і сфери впливу на бюджетний процес;

удосконалено:

– понятійно-категоріальний апарат методологічних засад дослідження бюджетної безпеки в частині визначення пов'язаних за змістом понять («бюджет», «бюджетний процес», «бюджетна система», «безпека», «безпека бюджету»), що послугувало підставою уточнення змісту поняття «бюджетна безпека держави», яке з позицій функціонального та захисного підходів розглянуто як умова функціонування фінансової системи держави, за якої бюджетна система спроможна забезпечувати платоспроможність і фінансову стійкість держави, ефективне використання бюджетних коштів з урахуванням стратегічних пріоритетів розвитку бюджетних відносин, має потенційну спроможність протистояти загрозам внутрішнього і зовнішнього походження та забезпечити державні фінанси;

– обґрунтування діалектики взаємозв'язку фінансової глобалізації та бюджетної безпеки держави, відмінними рисами яких є врахування у дослідженні чинників позитивного та негативного впливу, зовнішніх і внутрішніх ризиків, особливостей впливу глобалізаційних процесів на бюджетну безпеку держави, що спричинені низкою негативних явищ і процесів у вітчизняній економіці (висока залежність найважливіших сфер національної економіки від зовнішньоекономічної кон'юнктури, низька захищеність національної фінансової системи, збереження умов для корупції й криміналізація господарсько-фінансових відносин). Це, на відміну від існуючих підходів, уможливорює комплексний розгляд взаємозв'язку

фінансової глобалізації та бюджетної безпеки держави й набуття нових ознак методології дослідження;

– визначення структурно-функціональних передумов розвитку бюджетної децентралізації (урахування спроможності громад концентрувати фінанси і спрямовувати їх на проекти регіонального розвитку, досягнення балансу між обсягами наявних бюджетних ресурсів та обсягами функцій і повноважень, які виконують органи місцевого самоуправління) та формування дієвої диференційованої підтримки бюджетоутворюючих підприємств, що дозволить ефективно формувати й реалізовувати бюджетну політику на місцевому рівні;

набули подальшого розвитку:

– положення теорії економічної безпеки як складного полісистемного явища в частині сутності, структури, характеристики та місця бюджетної безпеки як доміантної складової фінансової безпеки держави, встановлення причинно-наслідкових зв'язків і виявлення основних функціональних залежностей зі складовими економічної безпеки держави, що, на відміну від наявних підходів, дозволяє ідентифікувати основні чинники та процеси, які є джерелами загроз, і сприяє підвищенню бюджетної, фінансової та загалом економічної безпеки держави;

– класифікація загроз бюджетній безпеці держави, що, на відміну від існуючих підходів, доповнено новими класифікаційними ознаками: за стадіями бюджетного процесу (загрози на стадіях складання проекту бюджету, розгляду і затвердження, виконання бюджету, контролю); за характером порушення бюджетних інтересів (зумовлені одиничними та численними порушеннями); за масштабами дестабілізації (загальнонаціональні, локальні, індивідуальні); за тривалістю деструктивного впливу (системні, додатково набуті); дисбалансові (загрози дохідній частині, загрози видатковій частині, загрози фінансуванню дефіциту бюджету, загрози борговій залежності), що дозволить зменшити негативний вплив загроз на бюджетну безпеку держави;

– систематизація інституційного базису забезпечення бюджетної безпеки держави за його основоположними елементами: суб'єктами інституційно-організаційного забезпечення бюджетної безпеки (державні органи й посадові особи, наділені бюджетними повноваженнями) та інституційно-правовим забезпеченням бюджетної безпеки держави (сукупність формальних інституційних обмежень, що регулюють діяльність структурних і інфраструктурних інститутів, діяльність яких спрямована на здійснення комплексу заходів з організації, взаємодії, інформування, контролю та інших функціонально-розпорядчих дій, завдяки виконанню котрих бюджетна система перебуває у безпеці, забезпечуючи платоспроможність і фінансову стійкість держави, ефективне використання бюджетних коштів з урахуванням стратегічних пріоритетів розвитку бюджетних відносин та запровадження заходів запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам у бюджетній сфері). Це слугує підґрунтям узагальнення наявних проблем, які перешкоджають ефективній реалізації державної політики у бюджетній сфері, серед котрих: неузгодженість, фрагментарність, недостатнє фінансування відповідних державних програм, ситуаційне управління;

– методологічні засади обґрунтування стратегічних пріоритетів зміцнення бюджетної безпеки держави в умовах поглиблення фінансової глобалізації, відповідно до яких використано механізми, що запобігають загрозам бюджетній системі держави, забезпечення бюджетної дієздатності держави, формування бюджетних резервів та структуризації бюджетних видатків, удосконалення міжбюджетних відносин і розвитку бюджетної децентралізації, впровадження системи бюджетної ефективності й контролю, детінізації економіки й легалізації капіталів із залученням до інвестування в межах України, мінімізації бюджетного дефіциту та управління державним боргом, що забезпечить формування сприятливого макроекономічного середовища, розвиток реального сектора економіки, стабільність державних фінансів і платоспроможність держави та фінансову безпеку України;

– методичний підхід до декомпозиції Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017 – 2020 роки, що дало змогу виділити ієрархічну структуру, положення та концепти задекларованих пріоритетів, реалізація яких у визначеній послідовності сприятиме зміцненню бюджетної безпеки держави в умовах фінансової глобалізації (дотримання бюджетно-податкової дисципліни; підвищення ефективності розподілу ресурсів на рівні формування державної політики; забезпечення ефективного виконання державного бюджету; підвищення прозорості та підзвітності в управлінні державними фінансами).

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що теоретичні положення, методичні підходи та висновки, викладені в дисертаційній роботі, доведені до рівня прикладних рекомендацій, які у сукупності створюють обґрунтовану основу для побудови цілісної системи забезпечення бюджетної безпеки України. Отримані наукові результати дослідження були використані державними і місцевими органами влади при вдосконаленні існуючого нормативно-правового та методичного забезпечення й розробленні програмних документів щодо безпечного розвитку бюджетної системи та міжбюджетних відносин в Україні. Зокрема, основні положення й пропозиції, які мають практичну значущість, пройшли апробацію та впроваджені у діяльність:

– Комітету Верховної Ради України з питань бюджету при опрацюванні законопроектів і підготовці відповідних рекомендацій до законодавчих документів організації бюджетного процесу, зокрема пропозиції щодо вдосконалення міжбюджетних відносин в умовах бюджетної децентралізації, та визначенні стратегічних пріоритетів державної політики в частині зміцнення бюджетної безпеки України (довідка № 04-13/14-596 (66777) від 21 березня 2017 року);

– Міністерства фінансів України при вдосконаленні механізму бюджетного регулювання в процесі реформування міжбюджетних відносин у контексті бюджетної децентралізації (довідка № 31 – 07030-07/25-481/404 від 2 лютого 2017 року);

– Національного інституту стратегічних досліджень при підготовці підрозділу 2.2 «Політика регіонального розвитку: реформи заради збереження цілісності країни» та підпункту 2.3.2 «Забезпечення фінансової безпеки держави» Аналітичної доповіді

до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2015 році» на виконання розпорядження Президента України від 26.02.2015 № 229/2015-рп (довідка № 293/589 від 15 червня 2015 року);

– Державної служби фінансового моніторингу України при підготовці науково-практичного коментаря Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму, фінансування розповсюдження зброї масового знищення», зокрема надано рекомендації щодо актуальних проблем бюджетної безпеки України в умовах фінансової глобалізації (довідка № 4958/0340-05 від 16 листопада 2015 року);

– Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України при підготовці теми «Гармонізація моделі розрахунку рівня тіньової економіки в розрізі видів економічної діяльності відповідно до оновлених міжнародних стандартів у сфері статистики національних рахунків (СНР-2008 та КВЕД-2010)», в межах якої автором здійснено аналіз, узагальнено та запропоновано методичні рекомендації щодо розрахунку рівня тіньової економіки, зокрема за монетарним методом (довідка № 1/301 від 25 листопада 2014 року);

– Green World Group LTD (м. Варна, Болгарія) при формуванні практичних рекомендацій щодо визначення основних напрямів розвитку функціонально-структурного механізму управління бюджетною системою в умовах фінансової глобалізації (довідка № 17-02/117 від 23 вересня 2015 року);

– Головного управління Державної казначейської служби України в Полтавській області при здійсненні моніторингу та контролю бюджетного процесу, зокрема використано пропозиції стосовно зменшення деструктивного впливу загроз бюджетній безпеці (довідка № 16-16/8361/1 від 10 квітня 2016 року);

– Полтавської обласної державної адміністрації в процесі реалізації обласної Програми запобігання корупції у Полтавській області на 2015 – 2016 роки, у якій ураховано запропонований підхід до вдосконалення системи використання бюджетних коштів (довідка № 01-66/1578 від 20 липня 2016 року);

– Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка в процесі викладання навчальних дисциплін «Бюджетна система», «Стратегічне управління», «Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки» (довідка № 01-11-750 від 12 квітня 2017 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеним науковим дослідженням, у якому розроблено нові теоретичні положення, методологічні підходи та практичні рекомендації щодо забезпечення бюджетної безпеки держави в умовах фінансової глобалізації. Наукові положення, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. Внесок автора в наукові праці, опубліковані у співавторстві, конкретизовано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи пройшли апробацію й отримали схвальну оцінку на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та круглих столах, у тому числі: II Міжнародній науково-практичній конференції «Обліково-аналітичне і

фінансове забезпечення корпоративного управління: якість аудиту та корпоративна безпека» (м. Харків, 2011 р.); Науково-практичній конференції «Вивчення та впровадження в Україні іноземного досвіду вдосконалення діяльності органів влади» (м. Полтава, 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інформаційна та економічна безпека» (Харків, 2012 р., 2014 р.); II, III, IV Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансова безпека в системі забезпечення національних економічних інтересів: проблеми і перспективи» (м. Полтава, 2014 р., 2015 р., 2016 р.); XI, XII, XIII, XIV, XV Міжнародній конференції «Інформаційні технології і менеджмент» (Латвія, м. Рига, 2013 р., 2014 р., 2015 р., 2016 р., 2017 р.); XI, XII, XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України» (м. Київ, 2014 р., 2015 р., 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансово-економічна стратегія розвитку в умовах євроінтеграційних процесів: аспекти сталості та безпеки» (м. Чернігів, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційний інформаційний простір в освітній і науковій діяльності: проблеми становлення, особливості організації, ефективність та перспективи розвитку» (Словаччина, м. Кошице, 2014 р.); Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції «Фінансово-економічна безпека: держава, регіон, підприємство» (м. Полтава, 2014р., 2017 р.); науково-практичному круглому столі «Детермінанти конкурентоспроможності соціально-економічного розвитку регіону» (м. Чернівці, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Конкурентоспроможність національної економіки» (м. Київ, 2015 р.); V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Фінансово-економічний розвиток України в умовах трансформаційних перетворень» (м. Львів, 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Економічна безпека України: стан, проблеми та перспективи» (м. Львів, 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти» (м. Ужгород, 2016 р.); III Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції з міжнародною участю «Економічна безпека: держава, регіон, підприємство» (м. Полтава, 2016 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку» (м. Ужгород, 2017 р.).

Публікації. Основні наукові положення й результати досліджень за темою дисертації опубліковано в 60 наукових працях, серед яких: одна одноосібна монографія обсягом 23,25 друк. арк. та шість колективних монографій, в яких особисто авторові належить 4,2 друк. арк., 27 статей у наукових виданнях, у тому числі 24 статті у фахових наукових виданнях України, з яких 15 входять до міжнародних наукометричних баз, 3 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, 26 тез у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій – 57,2 друк. арк., з котрих 40,5 друк. арк. належить особисто автору.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 475 сторінок комп'ютерного тексту, що містить 66 рисунків та 30 таблиць, з яких повну сторінку займають 10 рисунків і 12 таблиць, 23 додатки, розміщені на

43 сторінках. Список використаних джерел містить 485 найменувань.

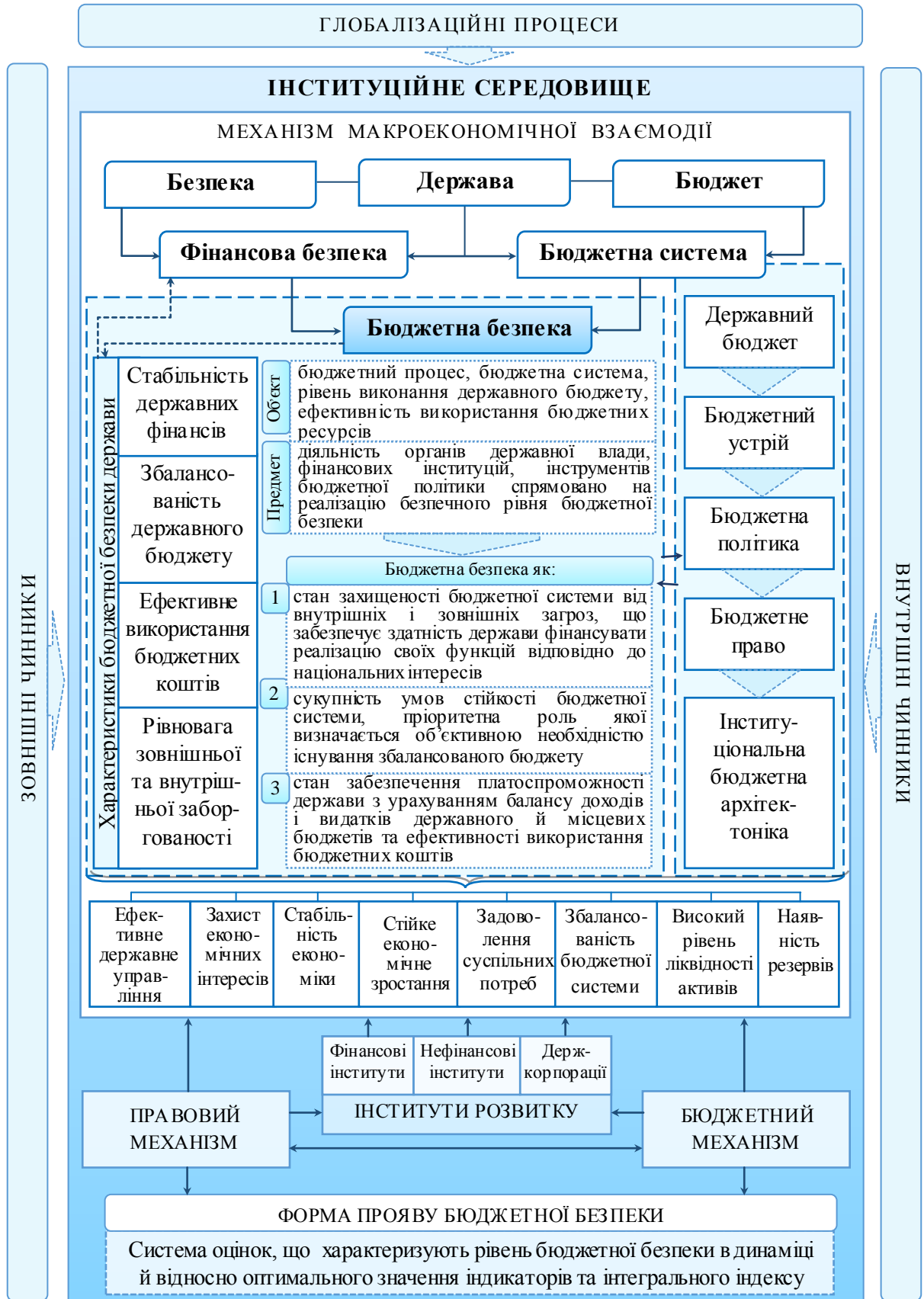
ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, ступінь її наукової розробленості, сформульовано мету й завдання, схарактеризовано методологію та емпіричну базу, розкрито наукову новизну й практичне значення отриманих результатів, подано відомості про особистий внесок здобувача, апробацію, публікації.

У першому розділі «**Теоретичні основи дослідження бюджетної безпеки держави та фінансової глобалізації**» розкрито етапи еволюції наукових поглядів на сутність трактування понять: бюджет, бюджетний процес, бюджетна система, а також здійснено узагальнення принципів та особливості їх реалізації, сформовано теоретичні засади бюджетної безпеки держави в умовах глобальних перетворень і визначено її місце в загальній системі економічної безпеки держави, обґрунтовано концептуальні положення фінансової глобалізації як головного зовнішнього виклику бюджетній безпеці держави.

Теоретичні основи дослідження бюджетної безпеки держави предметно розкриваються в межах теорії державних фінансів, бюджету й економічної безпеки. В основі теоретичного узагальнення дослідження бюджетної безпеки було визначено вихідні категорії та пов'язані за змістом поняття, такі як «бюджет», «бюджетний процес», «бюджетна система», «безпека», «безпека бюджету». Дослідження еволюції бюджету і бюджетної системи здійснено за допомогою ретроспективного аналізу та з позицій епістемологічного контекстуалізму. Сутність бюджетної системи уточнена в контексті: результатів аналізу наявних визначень, виявлених обмежень до ефективного управління бюджетними ресурсами та необхідності зміни експлікації поняття в умовах глобальних перетворень у такий спосіб: бюджетна система – це організована на загальноприйнятих принципах система бюджетів, яка базується на цілісній сукупності взаємопов'язаних відносин організаційно-правового та соціально-економічного характеру між економічними агентами й державою з приводу формування і використання бюджетних коштів у межах наявного інституційного середовища, яке сформовано державою.

Контроль за витратами бюджетних коштів усіх рівнів має здійснюватися з дотриманням принципів бюджетного процесу, до узагальненої сукупності яких у роботі включено (загальні, процедурні та специфічні принципи). Їхнє дотримання слугує підставою підвищення ефективності діяльності держави як сукупного суб'єкта господарювання. Інструментарій наукового пізнання, на якому базуються інституціональні теорії бюджету, дає можливість висвітлення теоретичних основ бюджету, бюджетного процесу, бюджетної системи у розумінні їхнього значення для соціально-економічного розвитку суспільства. Системоутворювальним елементом бюджетної безпеки держави є державний бюджет, що є багатоаспектним поняттям. Бюджет як інструмент державної політики відіграє ключову роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави, реалізації її національних інтересів, а саме: обсяг і структура дохідної та видаткової частин бюджету впливають на функціонування всіх секторів економіки. На сучасному етапі розвитку безпекознавства сформовано три основні концептуальні підходи до визначення сутності бюджетної безпеки. На рис. 1 наведено декомпозицію бюджетної безпеки.

ЗОВНІШНІ ЧИННИКИ

ВНУТРІШНІ ЧИННИКИ

Рис. 1. Декомпозиція структури бюджетної безпеки держави (розроблено автором)

Сучасна парадигма безпекознавства свідчить, що безпека – це найважливіша категорія й необхідна передумова збалансованого функціонування системи суспільних відносин, що забезпечує захищеність від глобальних викликів і загроз. Бюджетна безпека як економічна категорія є малодослідженою і переважно розглядається крізь призму фінансової чи економічної безпеки. З огляду на активізацію процесів євроінтеграції та фінансової глобалізації кожна країна прагне зберегти фінансову незалежність, тому домінантою фінансової безпеки є бюджетна безпека держави.

В умовах політичної та економічної нестабільності бюджетна безпека є категорією надбудови бюджетної політики і включає методологічні принципи інституційного забезпечення та інструменти процесного, функціонального й стратегічного підходів. Бюджетну безпеку держави доцільно розглядати у двох аспектах її прояву: з одного боку, як іманентну властивість бюджету, що полягає у його здатності до функціональної спроможності (безпека самого бюджету) на всіх рівнях бюджетної системи та на всіх стадіях бюджетного процесу; а з іншого – як основу забезпечення бюджетного фінансування органів державної влади й місцевого самоврядування та досягнення національних економічних інтересів.

Узагальнення наявних тлумачень поняття «бюджетна безпека» надало змогу визначити зміст цього поняття в межах функціонального та захисного підходів у такий спосіб: бюджетна безпека – це умова функціонування фінансової системи держави, за якої бюджетна система спроможна забезпечувати платоспроможність і фінансову стійкість держави, ефективне використання бюджетних коштів з урахуванням стратегічних пріоритетів розвитку бюджетних відносин, має потенційну спроможність протистояти загрозам внутрішнього і зовнішнього походження та убезпечувати державні фінанси.

Системний підхід до аналізу бюджетної безпеки держави виявив характерну форму прояву бюджетної безпеки, що втілюється в системі оцінок, які характеризують її рівень у динаміці й відносно оптимального значення індикаторів та інтегрального індексу. Об'єктами уваги у забезпеченні бюджетної безпеки держави є виконання державного бюджету, ефективність використання бюджетних ресурсів, бюджетний процес, бюджетна система. Суб'єктами забезпечення бюджетної безпеки держави виступають органи державної влади, які діють відповідно до наявних фінансових інституцій, використовуючи інструменти бюджетної політики, спрямованої на реалізацію безпечного рівня бюджетної безпеки. Основними результатами забезпечення бюджетної безпеки держави є стабільність державних фінансів, збалансованість державного бюджету, ефективне використання бюджетних коштів, рівновага зовнішньої та внутрішньої заборгованості, за яких створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни.

Дослідження феномена фінансової глобалізації дало можливість визначити її дуалістичну природу та розкрити полізмістовність понятійно-категоріального апарату з використанням процесного підходу. У процесі систематизації й узагальнення наукових підходів уточнено визначення фінансової глобалізації як складного інтегрованого та об'єктивного процесу, що є результатом поглиблення фінансових зв'язків країн, лібералізацією цін, міжнародних інвестиційних і фінансових потоків, створення глобальних транснаціональних фінансових груп, які можуть як позитивно,

так і негативно впливати на розвиток фінансових систем країн.

Складність процесу фінансової глобалізації зумовлена не лише наявністю значної кількості субпроцесів (наднаціональне регулювання міжнародних фінансів; функціонування єдиного фінансового ринку; ухвалення рішень щодо концентрації та розподілу фінансових ресурсів у світовій економіці у єдиному центрі; розвиток інформаційних технологій, вільний рух капіталів), їхньою масштабністю, а й спільними наслідками цих субпроцесів, щодо яких спостерігається синергетичний ефект. Доведено, що прояв фінансової глобалізації зумовлений зростанням фінансових ринків та випереджальним розвитком фінансового сектора порівняно з реальним сектором світової економіки (рис. 2).

Рис. 2. Складові фінансової глобалізації з позиції процесного підходу (розроблено автором)

Установлено, що суб'єкти фінансової глобалізації у вигляді міжнародних інституцій об'єктивують процеси, що відбуваються у світовій фінансовій системі й на світовому фінансовому ринку, спрямовують їх за визначеними векторами і орієнтирами в інтересах головних учасників світового фінансового ринку. Це дозволило виявити основні проблеми (погіршення кон'юнктури вітчизняного ринку, нестабільність валютного курсу, відтік інвестицій, значний розмір державного боргу й ін.) та особливості впливу на бюджетну систему України.

У другому розділі «**Методологія дослідження бюджетної безпеки держави та її забезпечення в умовах фінансової глобалізації**» розроблено методологічні засади дослідження й оцінювання бюджетної безпеки держави, розкрито діалектику взаємодії фінансової глобалізації та бюджетної безпеки держави, систематизовано основні причини виникнення загроз бюджетній безпеці України, здійснено їх класифікацію.

Запропоновано методологію дослідження бюджетної безпеки держави, яка ґрунтується на загальнонаукових і спеціальних методах, принципах та способах наукового пізнання, включає вивчення передумов, визначення логічної структури дослідження, інструментарію пізнавальної діяльності. Критична оцінка теоретичних і методичних підходів дала змогу встановити недосконалість методологічних засад оцінювання, що виявляється у відсутності комплексності оцінювання бюджетної безпеки України та локальному використанні оцінок, що заважає створенню системного уявлення про головні функціональні й структурні характеристики бюджетної безпеки держави, напрями її оцінювання й методичну базу. Зазначена методологія полягає у: концептуальній обґрунтованості та чіткій структуризації поняття бюджетної безпеки держави; застосуванні системного, захисного, каузального, процесного, функціонального, контекстуального підходів та іманентної логіки, які дозволили розкрити сутність і полісистемну природу бюджетної безпеки; виявленні системних особливостей забезпечення бюджетної безпеки держави в умовах фінансової глобалізації; обґрунтуванні структурно-функціональних передумов розвитку бюджетної децентралізації; застосуванні організаційно-економічного механізму запобігання загрозам бюджетній безпеці України, дія котрого покликана створити безпечні умови функціонуванню і розвитку бюджетної системи держави в умовах нестабільності.

Концептуальна модель оцінювання складових бюджетної безпеки держави базується на теоретичному обґрунтуванні методів відбору індикаторів, нормуванні їх значень та врахуванні специфіки впливу фінансової глобалізації на бюджетну систему України з використанням індексів рівня глобалізації країн світу, сприйняття корупції. За основу вдосконалення методології приймаються теоретико-методологічний та інтегральний підходи, що передбачають необхідність комплексного розв'язання проблеми забезпечення бюджетної безпеки держави.

На основі систематизації ризиків фінансової глобалізації, що є багатоаспектним викликом бюджетній безпеці України, встановлено наявність диспропорцій, які суттєво впливають на зміни структури бюджету. Вони зумовлені зниженням конкурентоспроможності країни, залежності найважливіших сфер від зовнішньоекономічної кон'юнктури, втратою контролю над національними ресурсами, прогресуючою недостатністю трудових ресурсів, збереженням умов для корупції та криміналізації господарсько-фінансових відносин, офшоризації, міграції. Джерела загроз бюджетній безпеці держави визначаються не тільки дефіцитом бюджету, але й рівнем платіжного балансу, зовнішнього та внутрішнього боргу, стабільністю цін, стійкістю банківської системи, інфляційними процесами, прибутковістю суб'єктів господарювання, доходами населення, доходами бюджетів усіх рівнів, ресурсами цільових фондів. Методологічні напрацювання стали основою для розроблення науково-методичного підґрунтя оцінювання та забезпечення бюджетної безпеки держави в умовах фінансової глобалізації (рис. 3).

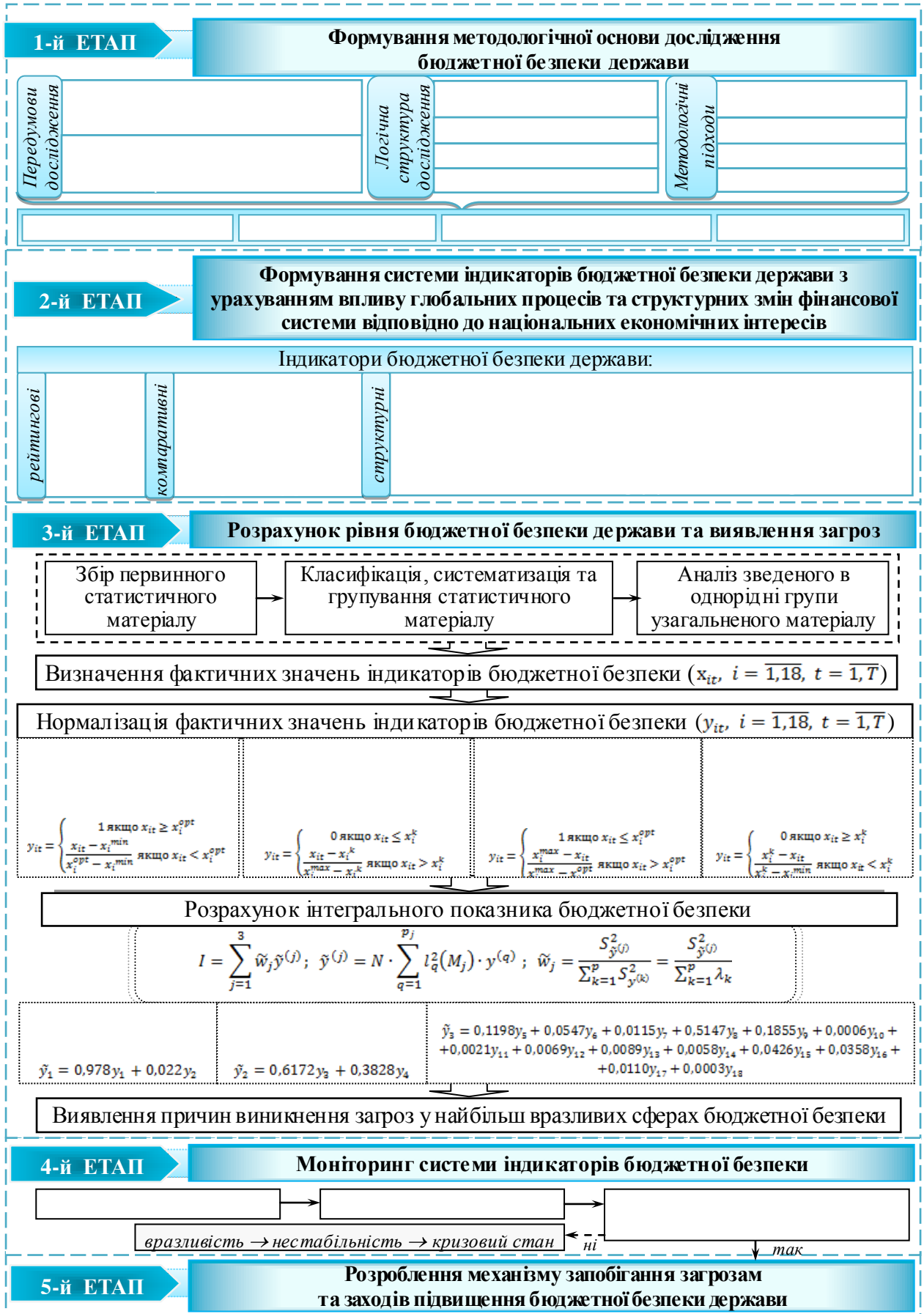

Рис. 3. Концептуальна модель оцінювання та забезпечення бюджетної безпеки держави (розроблено автором)

У дисертації наведено багатокритеріальну класифікацію загроз доповнено новими класифікаційними ознаками: за стадіями бюджетного процесу (загрози на стадіях складання проекту бюджету, розгляду і затвердження, виконання бюджету, контролю); за характером порушення бюджетних інтересів (зумовлені одиничними та численними порушеннями); за масштабами дестабілізації (загальнонаціональні, локальні, індивідуальні); за тривалістю деструктивного впливу (системні, додатково набуті); дисбалансові (загрози дохідній частині, загрози видатковій частині, загрози фінансуванню дефіциту бюджету, загрози борговій залежності) (загрози на стадії формування дохідної частини, загрози використанню видаткової частини, загрози дефіциту бюджету, загрози борговій залежності), негативна дія яких у першу чергу спрямована на безпеку самого бюджету. Розкрито сутність дисбалансових загроз, яка розглядається як сукупність викликів, ризиків, чинників, які виникають на різних стадіях бюджетного процесу і ускладнюють або унеможливають реалізацію бюджетної політики. Загрози бюджетній безпеці держави перешкоджають реалізації бюджетних інтересів, пріоритетів, бюджетних програм і призводять до формування негативних передумов та чинників у бюджетному процесі та бюджетній системі.

У третьому розділі «**Оцінювання та моделювання бюджетної безпеки України**» проведено аналіз сучасних реалій бюджетної безпеки й визначені основні тенденції, виявлено соціально-економічні наслідки бюджетного дефіциту та боргової залежності держави, здійснено моделювання системних взаємозв'язків між напрямками зміцнення й загрозами бюджетній безпеці, сформовано систему індикаторів оцінювання бюджетної безпеки з урахуванням змін зовнішнього і внутрішнього середовища.

На підставі проведеного дослідження сучасних тенденцій бюджетної безпеки держави встановлено, що стан бюджетної системи як важливого інструменту задоволення суспільних благ та потреб, забезпечення національних економічних інтересів характеризується динамічністю й одночасно деструктивними змінами, відсутністю макроекономічної стабільності та соціально-економічного зростання. З'ясовано, що незбалансованість державного бюджету й проблема боргової залежності виявили беззаперечний деструктивний вплив, формуючи дисбалансові загрози в дохідній і видатковій частинах бюджету.

Комплексний аналіз бюджетної системи засвідчив наявність проблем у багатьох аспектах бюджетної політики та організації бюджетної системи держави, які можуть розглядатися як прямі загрози її безпечному розвитку. Якість бюджетного процесу в Україні значною мірою визначається системними порушеннями бюджетного законодавства і закладеними в практику суперечливими підходами до бюджетного планування. Як наслідок, проявляючись головним чином у неоднозначності правового забезпечення, порушеннях бюджетної процедури, закладенні в бюджет нереалістичних параметрів дохідної частини, формуються загрози бюджетній безпеці держави.

Незадовільний рівень бюджетної безпеки України за останні роки свідчить про вкрай недбалу фінансову політику. Насправді ситуація з бюджетною безпекою є набагато гіршою, ніж показують розрахунки за офіційними індикаторами. Серед індикаторів бюджетної безпеки не враховано обсяги прихованого відпливу капіталу

з України, корупційні та фінансові зловживання в тендерних закупівлях, які не публікуються офіційною статистикою. Встановлено, що на фінансову безпеку впливають переважно всі її складові, насамперед динаміка інтегрального індексу бюджетної безпеки.

Здійснено моделювання системних взаємозв'язків між рівнем бюджетної, фінансової та економічної безпеки держави. Найвищий темп падіння серед усіх складових економічної безпеки зафіксовано за фінансовою безпекою, рівень якої у 2015 р. знизився на 14,1 в. п. до 36,7%, що свідчить про критичний стан у цій сфері. Така ситуація спричинена зменшенням надходжень від основних бюджетоутворюючих податків при посиленні фіскального тиску на економіку, різкою девальвацією національної валюти, істотним зростанням державного та гарантованого державою боргу, що посилює ризики виникнення дефолту, звуженням ресурсної бази банків, посиленням ризиків ліквідності й неплатоспроможності фінансових установ, проблемами з їх капіталізацією, що загалом визначило критичний і близький до критичного стан майже всіх складових фінансової безпеки (рис. 4).

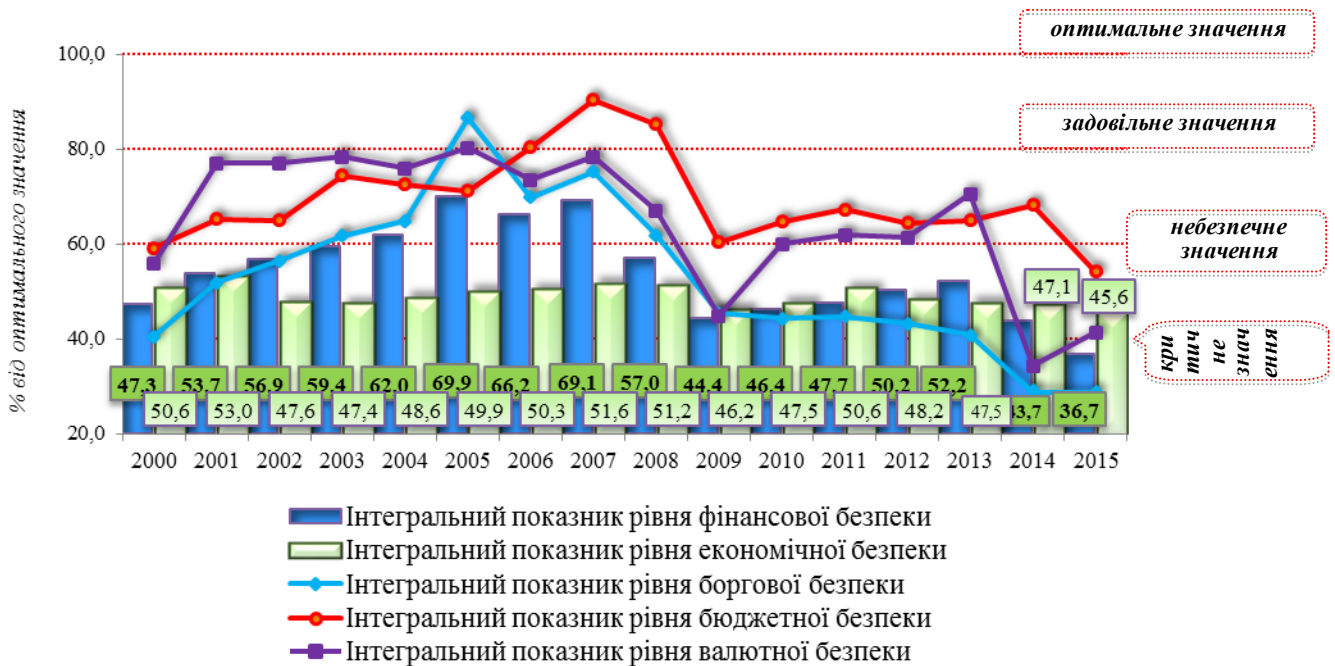

Рис. 4. Динаміка інтегрального показника складових фінансової та економічної безпеки України у 2000 – 2015 роках

Джерело: розраховано та побудовано автором

Критичний стан фінансової безпеки України за підсумками 2014 р. (40,7% оптимального значення) вказує на наявність системних загроз реалізації національних економічних інтересів, які є каталізаторами додатково набутих загроз.

Аналіз ситуації у фінансовій сфері України свідчить про диспропорції її розвитку. У стратегічному плані бюджетну та фінансову безпеку гарантує лише конкурентоспроможна економіка. Здатність держави самостійно здійснювати фінансову, бюджетну, грошово-кредитну, фіскальну політику відповідно до власних національних економічних інтересів перебуває в основі фінансової безпеки держави.

На підставі аналізу загальних принципів моделювання макроекономічних об'єктів і процесів запропоновано структурну модель бюджетної безпеки держави як складної фінансової підсистеми на основі ідентифікації домінуючих чинників та умов виникнення загроз за сферами фінансової діяльності, що дає можливість здійснювати нейтралізацію загроз бюджетній безпеці держави на початковому етапі їх формування, а також мінімізацію їх негативного впливу з огляду на численні зміни у фінансовій системі України.

Використання інструментарію економіко-математичного моделювання дало змогу кількісно визначити параметри, що характеризують процес виникнення й впливу загроз бюджетній безпеці. Структурна модель виникнення та впливу загроз на стан бюджетної безпеки держави має вигляд

$$M_B = V_B \cup W_B = (V_B ((P \cap N \cap F) \leftrightarrow \{Q_i\}_{i=1}^n \leftrightarrow I)) \cup (f : W_B (\prod_j \prod_k \alpha_{jk}) \rightarrow E) \quad (1)$$

де M_B – модель виникнення загроз бюджетній безпеці та їхнього впливу на економічну безпеку загалом;

V_B – сфери виникнення загроз бюджетній безпеці;

W_B – вплив бюджетної безпеки на економічну безпеку загалом;

P – поточний стан реального сектора економіки;

N – особливості регулювання фіскальної політики;

F – глобалізаційні чинники, які впливають на національну економіку;

Q_i – параметри, що відображають вплив факторів на стан бюджетної безпеки;

I – інтегральна оцінка бюджетної безпеки;

α_{jk} – параметри, які відображають вплив бюджетної безпеки на інші види економічної безпеки;

E – ВВП країни.

Фінансова глобалізація, ринкова лібералізація та збільшення ступеня відкритості національної економіки актуалізують необхідність удосконалення методології комплексного оцінювання рівня бюджетної безпеки держави з метою забезпечення адекватного реагування органів державного управління на внутрішні й зовнішні дестабілізуючі чинники. Аналіз офіційних підходів до комплексного оцінювання рівня фінансової безпеки держави та її складників виявив низку недоліків, які звужують можливості їх використання й зумовлюють потребу в удосконаленні методологічних підходів. Визначені недоліки, котрі стосуються складу індикаторів і самої методології інтегрального оцінювання, негативно впливають на достовірність результатів оцінювання.

У роботі запропоновано комплексне оцінювання рівня бюджетної безпеки держави, котрий включає обґрунтування теоретичних засад та методичних підходів до формування системи індикаторів, які характеризують сучасні умови прискорення фінансової глобалізації, враховує складні ієрархічні зв'язки у сфері фінансової безпеки держави й передбачає групування індикаторів бюджетної безпеки за трьома рівнями: рейтингові, компаративні та структурні показники, забезпечує використання адитивної форми інтегрального показника (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка індикаторів бюджетної безпеки України протягом 2000–2015 рр.

№ з/п	Найменування індикатора	Методика розрахунку	Граничне значення	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
I рівень – рейтингові індикатори																			
1	Індекс глобалізації	G1 = Індекс рівня глобалізації країн світу (KOF Index of Globalization)	оптим. 100	58,64	58,91	59,13	59,69	61,27	62,76	63,53	65,24	66,50	68,38	67,92	68,48	69,50	67,78	68,85	69,92
2	Індекс сприйняття корупції (CPI)	G2 = CPI за результатами дослідження Transparency International	оптим. 100	2,4	2,2	2,5	2,4	2,2	2,5	2,8	2,6	2,2	2,3	2,4	2,3	26	25	26	27
II рівень – компаративні індикатори																			
1	Відповідність рівню розвитку розвинених країн	K3 = Паритет купівельної спроможності України / ПКС Німеччини	оптим. 1:1	0,08	0,09	0,09	0,10	0,11	0,11	0,12	0,12	0,12	0,11	0,11	0,11	0,11	0,11	0,10	0,09
2	Зростання нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів	K4 = Індекс співвідношення валового регіонального продукту більшого регіону на душу населення до меншого (Дніпропетровський / Чернівецький)	оптим. 1	8,69	8,85	8,98	9,08	9,17	9,74	10,21	10,67	11,85	11,00	11,74	11,70	11,24	11,11	11,73	11,48
III рівень – структурні індикатори																			
1	Відтік інвестицій, млрд доларів США	F5 = Прямі інвестиції за кордон / ВВП	критичне 10	0,54	0,41	0,34	0,33	0,27	0,25	0,21	4,34	3,44	5,31	5,04	4,23	3,69	3,59	4,82	6,85
2	Притік інвестицій, млрд доларів США	F6 = Прямі іноземні інвестиції в Україну / ВВП	крит 4	1,90	2,08	1,63	2,84	2,64	8,71	4,92	6,45	5,33	4,01	4,25	4,28	3,74	2,24	0,23	2,25
3	Зовнішня конкуренція, млн грн	F7 = Експорт / Імпорт	1:1	1,09	1,03	1,09	1,05	1,14	1,02	0,94	0,89	0,86	0,97	0,95	0,90	0,86	0,85	0,93	1,01
4	Бюджетне сальдо, % до ВВП	F8 = Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП	не більше 3	-0,41	0,33	-0,50	0,39	2,96	1,80	0,69	1,36	1,32	3,89	5,94	1,81	3,78	4,45	4,98	2,28
5	Бюджетне покриття державного боргу, % до ВВП	F9 = Витрати на обслуговування і погашення державного боргу/сукупні видатки державного бюджету	оптим. 3-4	15,0	11,4	14,9	12,7	13,6	11,9	7,4	4,3	3,9	14,4	12,6	16,5	19,6	23,3	32,5	33,9
6	Частка доходів зведеного бюджету у ВВП, % до ВВП	F10 = Доходи зведеного бюджету / ВВП	оптим. 40-50	28,9	26,9	27,4	28,2	26,5	30,4	31,9	30,5	31,4	31,5	29,1	30,3	31,6	30,4	29,1	32,9
7	Частка доходів місцевих бюджетів у ВВП, % до ВВП	F11 = Доходи місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів), млрд грн до ВВП	оптим. 20-25	8,3	8,3	8,6	8,5	6,6	6,9	7,4	8,2	7	6,9	7,5	6,6	7,2	7,2	6,4	6,1
8	Частка видатків зведеного бюджету у ВВП, % до ВВП	F12 = Видатки зведеного бюджету/ВВП	оптим. 40-50	28,3	27,2	26,7	28,3	29,7	32,2	32,6	31,7	32,6	33,6	34,9	31,6	35	34,8	33,4	34,3
9	Частка видатків місцевих бюджетів у ВВП, % до ВВП	F13 = Видатки місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) / ВВП	оптим. 20-25	10	11,2	11	11,7	11,2	11,8	13,4	13,5	13,3	13,9	14	13,5	15,8	15	14,3	14
10	Податкове навантаження, % до ВВП	F14 = Податкові надходження державного бюджету / ВВП	не більш. 30-35	17,8	18,0	20,4	20,3	19,3	23,4	24,7	23,8	25,6	23,9	23,0	25,7	25,5	24,3	23,5	25,6
11	Відтік капіталу, млрд доларів США	F15 = Фінансові ресурси за кордон / ВВП	крит. 15	10,06	7,44	10,80	9,94	14,54	8,70	8,65	8,58	7,29	10,86	10,33	9,71	9,72	9,99	16,18	26,57
12	Рівень тіньової економіки, % до ВВП	F16 = Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні	оптим. 10-15	26,9	26,7	26,6	30,6	30,7	30,3	29,8	28,8	34	39	38	34	34	35	43	46
13	Обсяг валового боргу у ВВП, %	F17 = Сума валового боргу / ВВП	не більш. 60	61,15	53,68	51,06	47,50	47,24	45,99	50,59	56,02	56,48	88,20	86,02	76,48	77,25	78,30	93,90	131,3
14	Індекс інфляції, %	F18 = Індекс споживчих цін	оптим. 100	125,8	106,1	99,4	108,2	112,3	110,3	111,6	116,6	122,3	112,3	109,1	104,6	99,8	100,5	124,91	143,3

Удосконалення методології дослідження як однієї з основ пізнавальної діяльності та необхідність побудови безпекоорієнтованої економіки для забезпечення економічної стабільності дозволили аргументовано включити до переліку індикатори, що характеризують вплив глобалізаційних процесів, а саме: відповідність України рівню розвитку розвинених країн, рівень корумпованості, податкове навантаження, індекс інфляції, рівень тіньової економіки, частку доходів у ВВП, відтік капіталу за кордон. Водночас для зменшення боргової залежності України пропонуємо враховувати індикатор бюджетного покриття державного боргу. З урахуванням того, що бюджетна безпека передбачає наявність відповідного потенціалу бюджетної системи в державі для забезпечення фінансової стабільності та безпечного функціонування, пропонуємо враховувати важливий індикатор, який характеризує розмір державного бюджету – частку доходів державного бюджету відносно ВВП.

Розрахунок інтегрального показника бюджетної безпеки за пропонованою методикою дозволить урахувати рівень глобалізованості економіки, особливості структури бюджетної системи та відповідність рівню розвитку розвинених країн і порівняти показники в динаміці. Розрахунки засвідчили суттєву відмінність рівня інтегрального індексу за авторською методикою порівняно з офіційною (рис. 5).

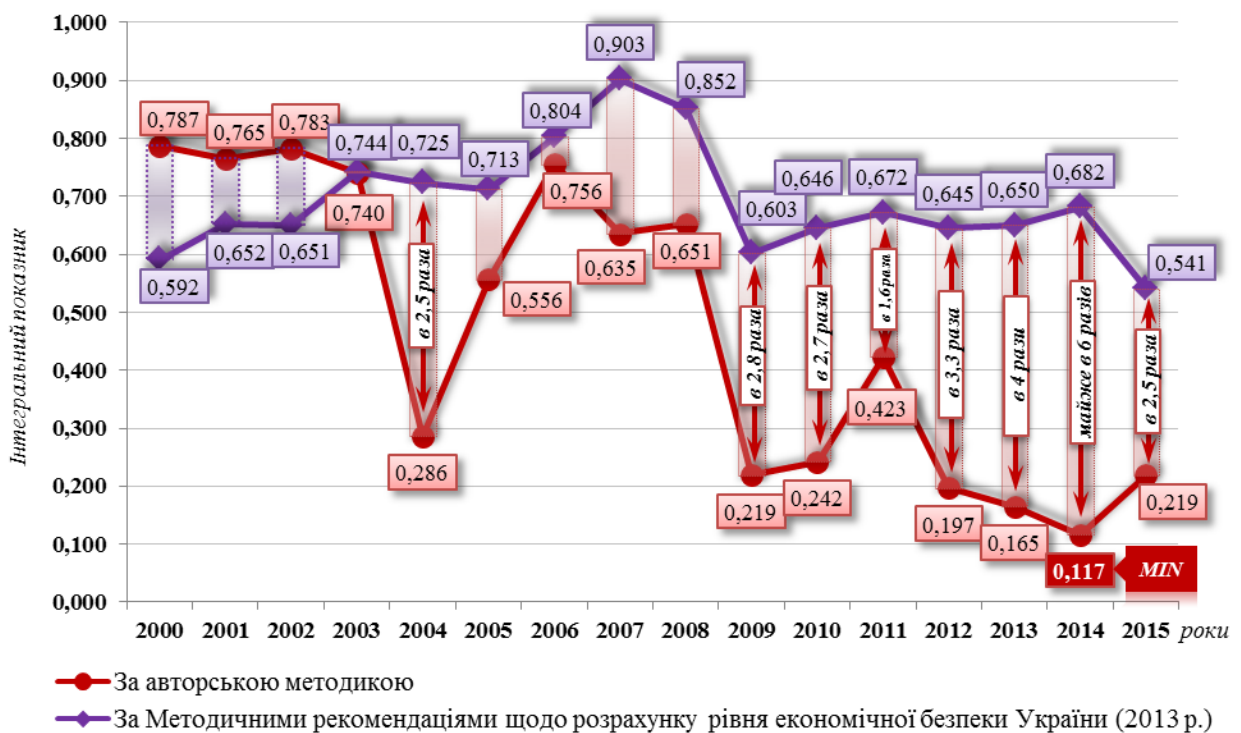

Рис. 5. Співвідношення результатів інтегрального оцінювання рівня бюджетної безпеки України у 2000–2015 рр. за авторською й офіційною методиками (розроблено автором)

Визначення кореляційних зв'язків між інтегральною оцінкою бюджетної безпеки та показниками, які пропонується використати для більш повного її оцінювання, дозволило встановити, що оцінка бюджетної безпеки істотно пов'язана з показниками паритету купівельної спроможності України стосовно ПКС Німеччини, частки витрат на обслуговування і погашення державного боргу в сукупних видатках державного

бюджету, відтоку фінансових ресурси за кордон стосовно ВВП, рівня тіньової економіки в Україні та величини валового боргу відносно ВВП.

Аналогічні розрахунки виконано по кожному індикаторові бюджетної безпеки. За наявності у часовому ряді тренда (тенденції) та циклічних коливань значення кожного наступного рівня ряду залежать від попередніх. Ураховано кореляційну залежність між послідовними рівнями часового ряду (автокореляцію рівнів ряду), яку обчислено за допомогою лінійного коефіцієнта кореляції між рівнями вихідного часового ряду й рівнями цього ж ряду, які зсунуті на кілька кроків у часі. Важливим для моделювання стану бюджетної безпеки держави є виявлення впливу зміни індикаторів на значення інтегрального індексу.

Апробація запропонованих методологічних підходів та проведених розрахунків свідчить, що низка індикаторів бюджетної безпеки знаходиться в небезпечній зоні. Установлено найбільшу чутливість інтегрального індексу бюджетної безпеки до зміни таких показників, як: сума валового боргу, витрати на обслуговування і погашення державного боргу, відтік капіталу, рівень тінізації економіки. Саме на підвищення рівня бюджетної безпеки насамперед мають бути спрямовані стратегічні пріоритети забезпечення бюджетної безпеки України в умовах фінансової глобалізації.

У четвертому розділі «**Бюджетна безпека України в умовах бюджетної децентралізації**» обґрунтовано особливості збалансованості бюджетів на місцевому рівні, визначено структурно-функціональні передумови розвитку бюджетної децентралізації та досліджено особливості впливу міжбюджетних відносин на бюджетну безпеку України в умовах бюджетної децентралізації.

Визначено, що стан бюджетної безпеки України істотно залежить від рівня бюджетної розбалансованості та надмірної централізації місцевих бюджетів, що у свою чергу посилює регіональні диспропорції, проблеми з нарощуванням дохідної частини місцевих бюджетів та характеризується збільшенням диференціації рівнів соціально-економічного розвитку регіонів.

Важливим чинником незадовільного рівня забезпечення бюджетної безпеки, наявність якого стримує ефективність механізму формування і виконання бюджетів усіх рівнів в Україні, є перевищення видатків бюджету над його надходженнями, що зумовлює прояв численних загроз. При цьому дефіцит властивий як державному бюджету, так і місцевим бюджетам, а його негативний вплив проявляється в недофінансуванні таких життєво важливих галузей, як охорона здоров'я, освіта, житлово-комунальне господарство й соціальна сфера.

Суттєва залежність місцевих бюджетів від державного бюджету свідчить про недосконалість розподілу дохідно-видаткових повноважень між рівнями управління і системи міжбюджетних відносин, а також про проблеми з нарощування дохідної частини бюджетів адміністративно-територіальних одиниць через слабку економічну розвиненість окремих територій. Доведено, що від формування належного рівня бюджетної безпеки держави залежить розв'язання багатьох регіональних завдань і реалізація таких пріоритетів розвитку, як досягнення стабільності й ефективності життєдіяльності громадян, їх добробуту, соціально-економічного розвитку територій, забезпечення соціальних стандартів та інших завдань (рис. 6).

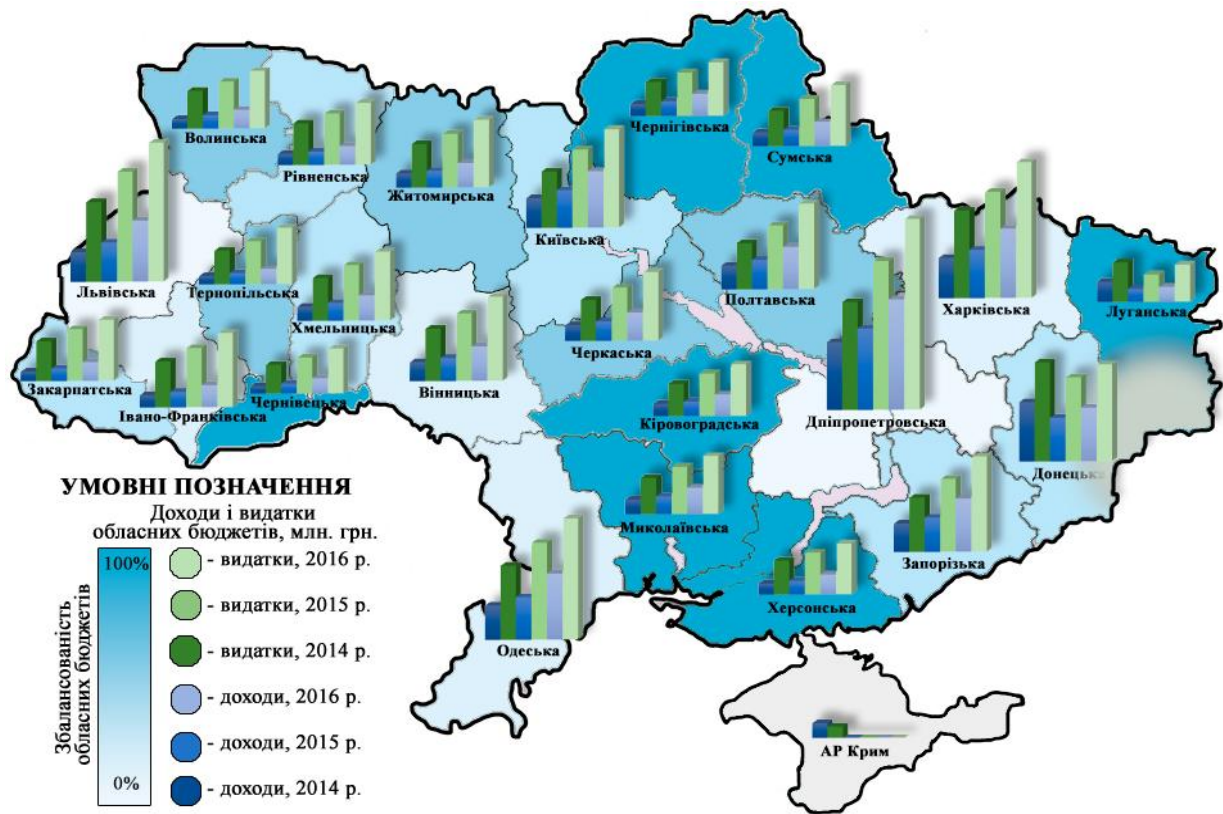

Рис. 6. Картограма збалансованості доходів та видатків місцевих бюджетів в 2014-2016 роках, млн грн (розроблено автором)

Структурно-функціональні передумови бюджетної децентралізації та впорядкування видаткових повноважень органів місцевої влади зумовлюють подальше реформування нормативно-правової бази, передачу повноважень, функцій і компетентності від центрального уряду до органів місцевого самоврядування, що супроводжується передачею відповідних фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення ефективності системи управління. Вони проявляються як детермінанти формування бюджетної системи й державного управління за структурними та функціональними характеристиками.

Структурні характеристики бюджетної системи включають процес формування й використання доходів місцевих бюджетів, де фінансова автономія місцевих територіальних одиниць забезпечується в основному за рахунок стягування прямих місцевих податків, і полягають у пропорції та інтенсивності прояву взаємозв'язків між функціональними характеристиками, які визначаються оптимальним рівнем децентралізації владних і фінансових повноважень між державним та місцевим рівнями, зокрема в контексті міжбюджетних відносин та ресурсного забезпечення територій. Як наслідок, утворюють диференційовані напрями впливу на бюджетні ресурси державного й місцевого рівнів. Посилення централізації не дає можливості стабільному розвитку місцевих та територіальних громад і породжує новий рівень бюрократичної ієрархії.

Структурні компоненти управлінських систем складаються з вхідних даних, елементів управління, об'єктів управління та вихідних даних. Таким чином, функції системи у вигляді результату дії вихідних даних, з одного боку, проявляються як ефект від її діяльності, а з іншого – впливають неопосередковано на специфіку

формування її структури. Отже, рівень функціональної взаємної детермінованості об'єктів управління та структурних елементів формує ступінь оптимальності системи і відповідно зумовлює ефективність її функціонування. Така ефективність проявляється як адаптивна здатність системи реагувати на зміну потреб об'єкта управління трансформацією своєї структури у вигляді зміни кількісних пропорцій та якісних характеристик її елементів.

На основі аналітичного дослідження переваг і ризиків бюджетної децентралізації зроблено висновок, що для кожної країни існує властивий у конкретний період історичного розвитку баланс між перевагами та недоліками децентралізації, що виявляється в інституційних особливостях діяльності публічних органів влади. Для виявлення сильних і слабких сторін, ризиків і загроз, спричинених бюджетною децентралізацією в Україні, розроблена матриця SWOT-аналізу.

Реформування міжбюджетних відносин в умовах бюджетної децентралізації є незавершеним. Цю проблему частково пом'якшено активізацією процесу об'єднання громад. Об'єднані громади у своєму «бюджетному статусі» прирівнюються до міст обласного значення та районів. Питання подальшої децентралізації бюджетної системи є важливим у зв'язку з поточним формуванням перспективних планів об'єднаних громад: об'єднання декількох фінансово слабких громад у єдину дозволить зменшити видатки на утримання управлінського апарату і збільшити обсяги коштів на поточні потреби, що у свою чергу спростить механізм установа прямого фінансово-бюджетних відносин між державою й такою громадою та зміцнить бюджетну безпеку на місцевому та державному рівнях.

У п'ятому розділі «**Стратегічні пріоритети та інституційне забезпечення бюджетної безпеки України в умовах фінансової глобалізації**» розроблено організаційно-економічний механізм запобігання загрозам бюджетній безпеці України, визначено її інституційне забезпечення, запропоновано моделі державної бюджетної політики в умовах глобалізації та стратегічні пріоритети державної політики підвищення бюджетної безпеки України в умовах фінансової глобалізації.

Організаційно-економічний механізм запобігання загрозам бюджетній безпеці України являє собою складну ієрархічну систему, при взаємодії елементів якої забезпечується захист від загроз за рахунок застосування методів випереджаючого управління, сукупності заходів зниження ризиків, важелів та інструментів державного регулювання шляхом цільових дій організаційного й економічного характеру. Об'єктивна необхідність упровадження цього механізму зумовлена виявленим значним впливом загроз на рівень бюджетної безпеки держави, який включає низку конкретних методів зниження ризиків, інструменти та важелі державного регулювання процесу запобігання загрозам бюджетній безпеці держави, які повинні використовувати суб'єкти на кожній стадії бюджетного процесу при прийнятті й реалізації управлінських рішень. Це дає змогу здійснювати заходи впливу/протидії загрозам бюджетній безпеці держави залежно від джерела їх виникнення, ступеня небезпеки, форми прояву й сфери впливу на бюджетний процес і загалом окреслює систему елементів та зв'язків між ними, спрямованих на створення безпечних умов розвитку бюджетної системи в умовах нестабільності (рис. 7).

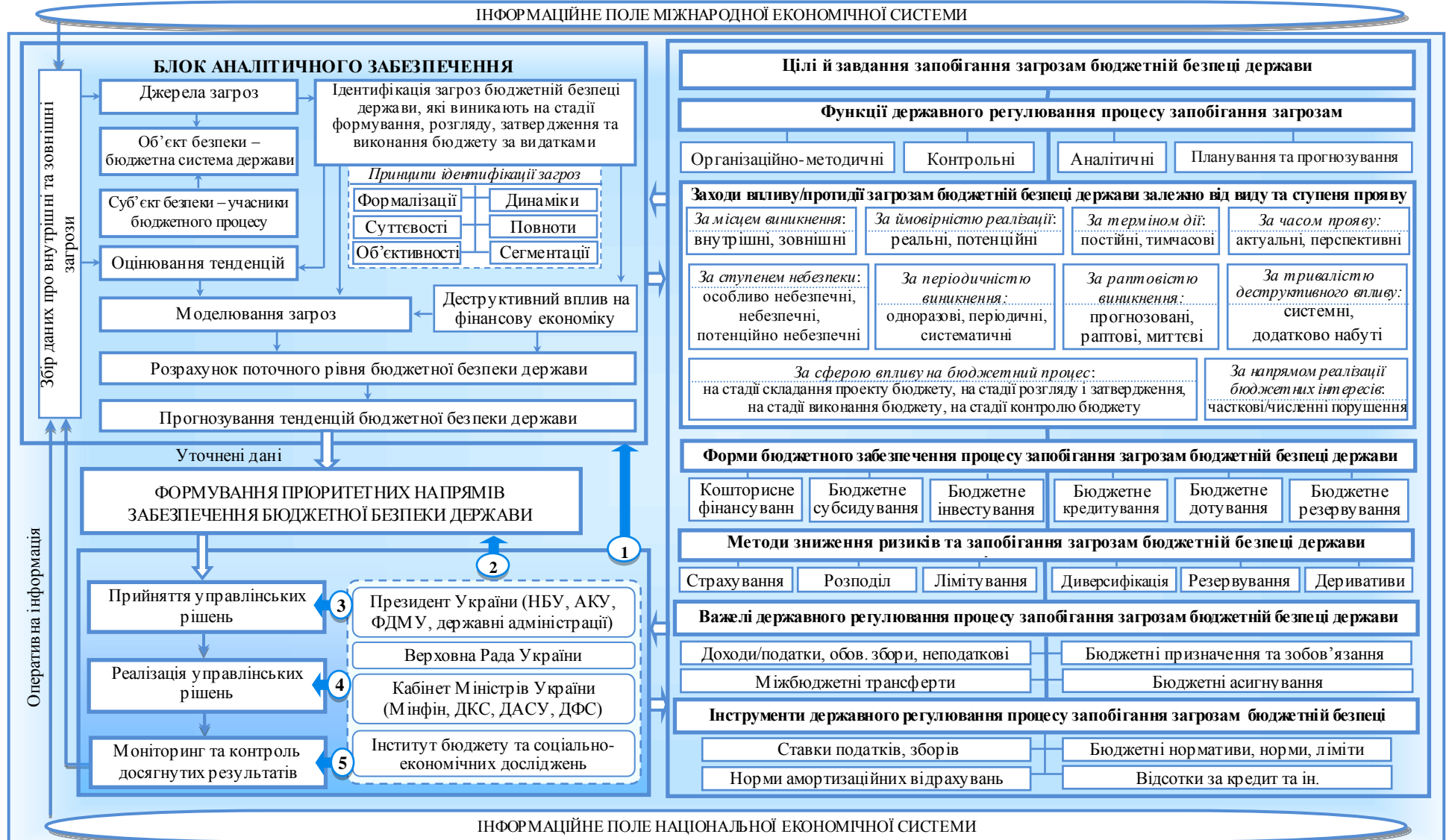

Рис. 7. Організаційно-економічний механізм запобігання загрозам бюджетній безпеці України
 Джерело: розроблено автором

Забезпечення бюджетної безпеки розглянуто з використанням інституційного підходу, оскільки безпеці та бюджетній системі властива інституціональна природа, яка проявляється у сутності безпеки й сукупності правил поведінки та бюджетного устрою як інституціональної структури. Застосування інституціональних підходів у дослідженнях бюджетних відносин дає можливість виявити інституціональні розриви у формальних і неформальних бюджетних правилах та своєчасно ліквідувати їх негативні наслідки. Проблема інституційно-організаційного забезпечення бюджетного контролю на всіх стадіях бюджетних відносин полягає в площині налагодження парламентського й урядового контролю з узгодженням дій з місцевими органами державної влади і спеціальними органами державного фінансового контролю.

Бюджетній безпеці України суттєво перешкоджають наявні інституційні деформації, які зумовлені невідповідністю (частковою, а іноді майже повною) інститутів реалізації бюджетного процесу їхній функціональній природі, що деструктивно впливає на інституційне середовище країни загалом та бюджетного процесу зокрема, невідповідною якістю й неузгодженістю інституцій, що регламентують бюджетний процес.

Виходячи з особливостей багаторівневої структури системи управління державних фінансів для реалізації пріоритетних напрямів Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017 – 2020 роки, запропоновано використати метод аналізу ієрархій, який дозволяє описати систему та її проблему в термінах взаємопов'язаної ієрархічної структури, пропонує засоби для встановлення впорядкованих пріоритетів і визначення інтенсивності взаємодії компонентів для забезпечення головної мети, в результаті визначається кількісна оцінка пріоритетності елементів ієрархії.

У стратегічному плані бюджетну безпеку гарантує лише конкурентоспроможна економіка, яку можна побудувати виключно шляхом відродження та прискореного розвитку перспективних секторів національної економіки за наявності виваженої бюджетної політики. Натомість нині спостерігається тенденція до реалізації лише заходів щодо стабілізації політичної й соціально-економічної ситуації в Україні.

Основне завдання державної фінансової політики в контексті зміцнення бюджетної безпеки – створення такого економічного, соціального, політичного, правового середовища та інституційного забезпечення, котрі б стимулювали збалансування бюджетного і податкового процесу, який має супроводжуватися реалізацією відповідних пріоритетів, серед яких найактуальнішими є:

- розроблення конкретних механізмів, що запобігають загрозам бюджетній безпеці держави;
- забезпечення бюджетної дієздатності держави;
- формування бюджетних резервів та структуризація бюджетних видатків;
- удосконалення міжбюджетних відносин і розвиток бюджетної децентралізації;
- упровадження системи бюджетної ефективності та контролю;
- детінізація економіки та легалізація капіталів із залученням до інвестування в межах України;
- мінімізація бюджетного дефіциту й ефективне управління державним боргом.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення важливої наукової проблеми – розробка теоретико-методологічних засад забезпечення бюджетної безпеки держави під впливом фінансової глобалізації, методичних підходів і практичних рекомендацій з підвищення її рівня в Україні. За результатами дослідження сформульовано такі висновки теоретико-методологічного, аналітичного і практичного характеру:

1. Теоретичне узагальнення та дослідження еволюції наукових поглядів на сутність трактування понять «бюджет», «бюджетний процес», «бюджетна система» дозволили стверджувати, що вони є основним атрибутом бюджетної безпеки та дієвим інструментом реалізації соціальної й економічної політики у країні, формування та розподілу фінансових ресурсів для виконання функцій держави. Бюджетну систему розглянуто як організовану на загальноприйнятих принципах систему бюджетів, яка базується на цілісній сукупності взаємопов'язаних відносин організаційно-правового та соціально-економічного характеру між економічними агентами та державою з приводу формування та використання бюджетних коштів у межах наявного інституційного середовища, яке сформовано державою. Бюджетний процес визначено як послідовність дій, завдяки яким здійснюється цілеспрямований керований рух (формування, перерозподіл та використання) фінансових ресурсів держави, що здійснюється з метою забезпечення потреб держави відповідно до встановлених пріоритетів, задоволення інтересів соціальних груп і громадянськості завдяки виконанню послідовності законодавчо регламентованих дій (складання, розгляд, затвердження, виконання, звітування про виконання та контроль бюджетів усіх рівнів).

2. Сучасна парадигма безпекознавства свідчить, що безпека – це найважливіша категорія і необхідна передумова збалансованого функціонування системи суспільних відносин, що забезпечує захищеність від глобальних викликів та загроз. Установлено домінуючу роль і місце бюджетної безпеки в системі фінансової та економічної безпеки держави. Доцільно сприймати три основні концептуальні підходи до визначення сутності бюджетної безпеки як економічної категорії. Системоутворювальним елементом бюджетної безпеки держави є державний бюджет, форма прояву бюджетної безпеки виявляється в системі оцінок, що характеризують її рівень у динаміці й відносно оптимального значення індикаторів та інтегрального індексу. Об'єктом бюджетної безпеки є рівень виконання державного бюджету, ефективність використання бюджетних ресурсів, бюджетний процес, бюджетна система. Предметом бюджетної безпеки виступає діяльність органів державної влади, фінансових інституцій, інструменти бюджетної політики, спрямовані на реалізацію належного рівня бюджетної безпеки.

3. Фінансова глобалізація є невід'ємною складовою процесу глобалізації, і як полісистемний, інтегрований, об'єктивний процес, що є результатом поглиблених фінансових зв'язків країн, лібералізації цін та інвестиційних потоків, створення глобальних транснаціональних фінансових груп, неоднозначно впливає на фінансові системи країн і породжує асиметрію у розвитку світового господарства. З'ясовано, що сучасний стан економіки не відповідає вимогам фінансової стійкості й безпечного

розвитку і знаходиться в зоні значної небезпеки. Ефективна система забезпечення національних економічних інтересів держави, особливо в умовах глобалізаційних процесів, має характеризуватися певними якісними критеріями й параметрами, що забезпечують прийнятні для більшості населення умови життя та розвитку особистості, фінансову стійкість, військово-політичну стабільність суспільства, цілісність держави, можливість протистояти впливу внутрішніх і зовнішніх загроз.

4. Методологічні засади дослідження бюджетної безпеки держави базуються на концептуальній обґрунтованості та чіткій структуризації поняття бюджетної безпеки держави на засадах економічних теорій; застосуванні системного, захисного, каузального, процесного, функціонального, контекстуального підходів та іманентної логіки, які дозволили розкрити сутність і полісистемну природу бюджетної безпеки; виявленні системних особливостей забезпечення бюджетної безпеки держави в умовах фінансової глобалізації; обґрунтуванні структурно-функціональних передумов розвитку бюджетної децентралізації; застосуванні організаційно-економічного механізму запобігання загроз бюджетній безпеці України, дія якого покликана створити безпечні умови функціонування і розвитку бюджетної системи держави в умовах нестабільності. Концептуальна модель оцінювання та забезпечення бюджетної безпеки держави включає п'ять взаємопов'язаних етапів: 1) формування методологічної основи дослідження бюджетної безпеки держави – передумови й структуру дослідження, методичні підходи; 2) формування системи індикаторів бюджетної безпеки держави з урахуванням впливу глобальних процесів та структурних змін фінансової системи згідно з національними економічними інтересами та адитивної форми інтегрального показника й групування індикаторів бюджетної безпеки держави (рейтингові, компаративні та структурні); 3) розрахунок рівня бюджетної безпеки держави й виявлення загроз – визначення та нормалізація фактичних значень індикаторів, інтегральна оцінка підмножин (рейтингових, компаративних і структурних) показників, виявлення причин виникнення загроз у сферах бюджетної безпеки; 4) моніторинг системи індикаторів – динаміка, оцінювання тенденцій, відповідність фактичного значення індикатора пороговому; 5) розроблення механізму запобігання загрозам та заходів зміцнення бюджетної безпеки держави. Це дало змогу виявити реальний рівень бюджетної безпеки України під впливом фінансової глобалізації та виявити й мінімізувати внутрішні та зовнішні загрози.

5. Дослідження взаємозв'язку фінансової глобалізації та бюджетної безпеки держави дало змогу ідентифікувати й виділити чинники фінансової глобалізації, які зумовлені наявністю зовнішніх і внутрішніх ризиків, що виявляються залежно від джерела виникнення ризиків та ступеня впливу. Виявлені наслідки впливу фінансової глобалізації на бюджетну безпеку зумовлюють необхідність їх мінімізації на рівні державної фінансової політики та розроблення заходів адаптації до такого впливу. Установлено, що значна кількість існуючих ризиків бюджетної безпеки України викликана внутрішніми системними диспропорціями в реальному секторі національної економіки, про що свідчить критичний стан основних макроекономічних показників і рівень глобального індексу конкурентоспроможності. Одним із найсуттєвіших

внутрішніх чинників впливу на забезпечення бюджетної безпеки є істотна виснаженість власних джерел фінансових ресурсів – прибутку суб'єктів господарювання, доходів населення, доходів бюджетів усіх рівнів, ресурсів цільових фондів.

6. Виявлення й систематизація основних причин виникнення загроз бюджетній безпеці України дозволили вдосконалити структуру та багатокритеріальну класифікацію загроз бюджетній безпеці держави з доповненням відповідних критеріїв: за сферою впливу на бюджетний процес, за напрямом реалізації бюджетних інтересів, дисбалансові загрози, які обумовлені спільними чинниками й передумовами виникнення. Основними з них на сучасному етапі є: високий рівень тіньової економіки, зростання інфляції та бюджетного дефіциту, зменшення валового нагромадження основного капіталу, зростання безробіття, несприятливий інвестиційний клімат, надто високий рівень державного боргу, неконтрольовані міграційні процеси, політична нестабільність.

7. За результатами комплексного оцінювання фактичних значень 128 індикаторів економічної безпеки України виявлено критичну вразливість національної економіки перед низкою зовнішніх і внутрішніх викликів, у зв'язку з неготовністю протистояти сучасним макроекономічним деформаціям. Найвищий темп падіння серед усіх складових економічної безпеки зафіксовано за фінансовою безпекою, що свідчить про критичний стан у цій сфері. Така ситуація викликана зниженням надходжень від основних бюджетоутворюючих податків при посиленні фіскального тиску на економіку, різкою девальвацією національної валюти, значним зростанням державного та гарантованого державою боргу, що посилює ризики виникнення дефолту, звуженням ресурсної бази банків, посиленням ризиків ліквідності й неплатоспроможності фінансових установ, проблемами з їх капіталізацією, що в цілому визначило критичний і близький до критичного стан майже всіх складових фінансової безпеки.

8. Обов'язкове вдосконалення методології дослідження як однієї із засад пізнавальної діяльності та необхідність побудови безпекоорієнтованої економіки для забезпечення економічної стабільності дозволяють запропонувати новий методичний підхід. Сформовано нову систему індикаторів оцінювання бюджетної безпеки за трьома рівнями: рейтингові, компаративні та структурні показники, що характеризують сучасні умови прискорення фінансової глобалізації й ураховують складні ієрархічні зв'язки у сфері фінансової безпеки держави. Обґрунтовано індикатори та їх порогові значення з урахуванням структурних змін зовнішнього і внутрішнього середовища, а саме: відповідність України рівню розвитку розвинених країн, рівень корумпованості, податкове навантаження, індекс інфляції, рівень тіньової економіки, частка доходів у ВВП, відтік капіталу за кордон. Водночас для зменшення боргової залежності України запропоновано враховувати індикатор бюджетного покриття державного боргу. З урахуванням того, що бюджетна безпека передбачає наявність відповідного потенціалу бюджетної системи в державі, для забезпечення фінансової стабільності пропонується брати до уваги важливий індикатор, який характеризує розмір державного бюджету, – частку доходів державного бюджету відносно ВВП.

9. Результатом моделювання системних взаємозв'язків між рівнем бюджетної, фінансової й економічної безпеки держави є розробка відповідної структурної моделі виникнення та впливу загроз на стан бюджетної безпеки держави, за якою здійснюється ідентифікація домінуючих чинників та умов виникнення загроз за сферами економічної діяльності, що дало можливість здійснювати нейтралізацію загроз бюджетній безпеці держави на початковому етапі їх формування, а також мінімізацію їх негативного впливу на систему економічної безпеки держави та підсистему фінансової безпеки з урахуванням недоліків регулювання господарської діяльності й дії зовнішніх чинників.

10. Стан бюджетної безпеки України істотно залежить від рівня бюджетної розбалансованості та надмірної централізації місцевих бюджетів, що у свою чергу посилює регіональні диспропорції, проблеми з нарощуванням дохідної частини місцевих бюджетів і характеризується збільшенням диференціації рівнів соціально-економічного розвитку регіонів. Наявність проблем використання бюджетних коштів на регіональному рівні засвідчила, що місцеві ради та громади виявилися не готовими до змін, особливо це стосується процесу об'єднання громад і встановлення ставок податків й розподілу коштів в умовах нової системи вирівнювання та бюджетної децентралізації.

11. Структурно-функціональні передумови бюджетної децентралізації та впорядкування видаткових повноважень органів місцевої влади зумовлюють подальше реформування нормативно-правової бази, передачу повноважень, функцій і компетентності від центрального уряду до органів місцевого самоврядування, що супроводжується передачею відповідних фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення ефективності системи управління. До таких якостей системи слід віднести: досягнення балансу між обсягами наявних бюджетних ресурсів та обсягами функцій і повноважень, які виконують органи місцевого самоуправління; детермінованість формування кожного з елементів системи відповідно до прогнозованих результатів їх дії; цілісність та синтезованість елементів системи; наявність резервних можливостей у випадку недостатньо ефективної дії основних елементів; відповідність між реальними ефектами від функціонування системи та програмованими і прогнозованими її проявами; наявність програми відновлення рівноважності системи для забезпечення безперервного виконання своїх функцій у разі часткового розбалансування, викликаного ендогенними та екзогенними чинниками.

12. Розроблено організаційно-економічний механізм запобігання загрозам бюджетній безпеці України, який включає низку конкретних методів зниження ризиків, інструменти та важелі державного регулювання процесу запобігання загрозам бюджетній безпеці держави, що повинні використовувати суб'єкти на кожній стадії бюджетного процесу при прийнятті й реалізації управлінських рішень. Це дає змогу здійснювати заходи впливу/протидії загрозам бюджетній безпеці держави залежно від джерела виникнення загроз, ступеня небезпеки, форми прояву й сфери впливу на бюджетний процес і в цілому окреслює систему елементів та зв'язків між ними, спрямованих на створення безпечних умов розвитку бюджетної системи в умовах нестабільності.

13. Бюджетній безпеці властива інституціональна природа, яка проявляється у сутності безпеки та сукупності правил поведінки й бюджетного устрою як інституціональної структури. Застосування інституціональних підходів у дослідженнях бюджетних відносин дало змогу виявити інституціональні розриви у формальних і неформальних бюджетних правилах та своєчасно ліквідувати їх негативні наслідки. Проблема інституційно-організаційного забезпечення бюджетного контролю на всіх стадіях бюджетних відносин полягає в площині налагодження парламентського й урядового контролю з узгодженням дій з місцевими органами державної влади і спеціальними органами державного фінансового контролю. Бюджетній безпеці України суттєво перешкоджають наявні інституційні деформації, які зумовлені невідповідністю (частковою, а іноді – майже повною) інститутів реалізації бюджетного процесу їхній функціональній природі, що деструктивно впливає на інституційне середовище країни в цілому та бюджетний процес зокрема, невідповідною якістю й неузгодженістю інституцій, що регламентують бюджетний процес.

14. Забезпечення бюджетної безпеки в сучасних умовах фінансової глобалізації визначається головними цільовими стратегічними пріоритетами при формуванні напрямів забезпечення бюджетної безпеки України, якими є: забезпечення національної безпеки держави та реалізації національних економічних інтересів; забезпечення платоспроможності, фінансової стійкості й збалансованості бюджетної системи України; зменшення боргової залежності держави; ефективно виконання дохідної і видаткової частин зведеного та державного бюджетів і публічних зобов'язань; стимулювання розвитку бюджетоутворюючих галузей та стратегічно важливих підприємств. Це дало змогу розв'язати методологічні та прикладні завдання забезпечення бюджетної безпеки держави задля фінансової стабільності України з урахуванням впливу фінансової глобалізації.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Економічна безпека держави: оцінювання та стратегічні орієнтири забезпечення: монографія / О. В. Комеліна, С. В. Онищенко, А. В. Матковський, О. А. Пугач. – Полтава: ПолтНТУ, 2013. – 202 с. *Особистий внесок: Розділ 4. Сучасні механізми забезпечення економічної безпеки України (3,5 д.а.)*.

2. Бюджетний процес в Україні: стан та проблеми інституційного забезпечення: [монографія] / З. С. Варналій, Т. В. Бугай, С. В. Онищенко. – Полтава: ПолтНТУ, 2014. – 271 с. *Особистий внесок: Розділ 4. Бюджетна безпека України та пріоритети її зміцнення (1,9 д.а.)*.

3. Загрози економічній безпеці України: сутність, оцінювання та механізм запобігання [монографія] / С. В. Онищенко, О. А. Пугач. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. – 337 с. *Особистий внесок: Розділ 3. Структура загроз економічній безпеці держави: мінізаційний чинник. Розділ 4. Інвестиційно-інноваційне забезпечення економічної безпеки держави (7,5 д.а.)*.

4. Тінізація економіки в Україні: причини та напрями подолання: монографія / Онищенко В. О., Козаченко Г. В., Погорелов Ю. С., Рудніченко Є. М., Онищенко С. В., Кравченко М. В., Лапінський І. Е.; за заг. ред. Онищенка В. О.,

Козаченко Г. В. – Полтава: ПолтНТУ, 2016. – 324 с. *Особистий внесок: Розділ 3. Оцінювання тіньової економіки в Україні (3,7 д.а.)*.

5. Державне бюджетування України: сутність та основні детермінанти: монографія / Варналій З. С., Коваленко К. В., Онищенко С. В., Савич І. В. – К.: Знання України, 2016. – 395 с. *Особистий внесок: Розділ 2. Бюджетна безпека в системі державного бюджетування України (2,8 д.а.)*.

6. Економічна безпека: держава, регіон, підприємство: монографія: в 3 т. Т. 1 / Онищенко В. О., Козаченко Г. В., Птащенко Л. О., Погорелов Ю. С., Онищенко С. В.; за заг. ред. Онищенко В. О., Козаченко Г. В. – Полтава: ПолтНТУ, 2016. – 280 с. *Особистий внесок: підрозділ 1.3. Інвестиційно-інноваційна безпека України: сучасний стан (1,3 д.а.)*.

7. Бюджетна безпека України: сутність, загрози та шляхи забезпечення: монографія / С. В. Онищенко. – К.: Знання України, 2017. – 450 с. (23,48 д.а.)

Статті в наукових фахових виданнях України:

8. Онищенко С. В. Концептуально-методичні засади оцінки рівня економічної безпеки держави / С. В. Онищенко, В. В. Мирошніченко // Вісник економіки транспорту і промисловості / Укр. держ. акад. залізнич. трансп. Вип. 38. – Харків, 2012. – С. 102 – 108. *Особистий внесок: узагальнено методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки держави (0,32 д.а.)*.

9. Онищенко С. В. Міжнародний досвід боротьби з тінзацією економіки в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / С. В. Онищенко, І. Е. Лапінський // Ефективна економіка. – 2013. – № 2. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua>. *Особистий внесок: проаналізовано міжнародний досвід заходів протидії тінзації економіки в різних країнах світу та узагальнено його результати (0,19 д.а.)*.

10. Онищенко С. В. Сутність і місце категорії «бюджетна безпека» у глобальній моделі фінансової системи держави / С. В. Онищенко // Формування ринкових відносин в Україні: збірник наукових праць. – Вип. 8 (158) / Наук. ред. І. Г. Манцуров. – К., 2014. – С. 33 – 37.

11. Онищенко С. В. Класифікація загроз бюджетній безпеці держави в умовах фінансової глобалізації / С. В. Онищенко // Економіка і регіон. – Полтава: ПолтНТУ, 2014. – № 2 (45). – С. 108 – 113.

12. Онищенко С. В. Сучасні тенденції бюджетної безпеки України / С. В. Онищенко, Я. С. Голян // Економіка і регіон. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. – № 3 (52). – С. 96 – 103. *Особистий внесок: розглянуто особливості формування бюджетної безпеки держави й установлено, що системно низький рівень бюджетної безпеки держави зумовлює необхідність запровадження дієвих механізмів розвитку фінансової системи України (0,37 д.а.)*.

13. Онищенко С. В. Аналіз стану та динаміки дефіциту державного бюджету України / С. В. Онищенко, Я. С. Голян // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Економіка. – 2015. – Т. 20. Вип. 1/1. – С. 136 – 140. *Особистий внесок: досліджено проблему зростання дефіциту державного бюджету в умовах глобалізованого середовища та його зв'язок із державним боргом (0,28 д.а.)*.

14. Онищенко С. В. Сучасні тенденції структурних складових фінансової безпеки України в умовах глобальних перетворень / З. С. Варналій, С. В. Онищенко // Формування ринкової економіки в Україні. – 2016. – Випуск 35. Частина I. – С. 75 – 80. *Особистий внесок: здійснено детальний аналіз динаміки всіх складових фінансової безпеки, обґрунтовано необхідність удосконалення методичного підходу до визначення рівня безпеки з урахуванням системних загроз (0,29 д.а.).*

15. Онищенко С. В. Бюджетна децентралізація: особливості запровадження, проблеми та перспективи / С. В. Онищенко // Финансы, учет, банки. – 2016. – Випуск №1 (21). – С. 145–154.

16. Онищенко С. В. Фінансова глобалізація як складний інтегрований об'єктивний процес / С. В. Онищенко // Проблеми і перспективи економіки та управління: науковий журнал. – Чернігів : Чернігів. нац. технол. ун-т, 2016. – № 4 (8). – С. 126 – 135.

17. Онищенко С. В. Методичний підхід оцінювання бюджетної безпеки держави / С. В. Онищенко // Проблеми системного підходу в економіці. – Київ: НАУ, 2017. – Випуск 2 (58). – С. 117– 125.

Статті в наукових виданнях іноземних держав та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз:

18. Онищенко С. В. Аналіз загроз економічній безпеці України в умовах інноваційного розвитку економіки / С. В. Онищенко, А. В. Матковський, О. А. Пугач // Економічний часопис – XXI. – 2014. – № 1 – 2. – С. 8– 11. *Особистий внесок: виявлено реальні загрози економічній безпеці у фінансовій сфері, усунення яких підвищать рівень економічної безпеки держави та дозволить сформувати стратегічні напрями її забезпечення (0,1 д.а.).* – Scopus, Index Copernicus.

19. Онищенко С. В. Засади формування ефективної державної політики, орієнтованої на забезпечення бюджетної безпеки / С. В. Онищенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2015. – Вип. 2 (167). – С. 81 – 85. – Science Index, Index Copernicus, RINC (E-Library).

20. Онищенко С. В. Удосконалення процесу формування міжбюджетних відносин в Україні / С. В. Онищенко, В. П. Задорожний // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – Вип. № 2. – 2015. – С. 54 – 62. *Особистий внесок: досліджено основні проблеми формування міжбюджетних відносин на рівні регіонів та розглянуто основні напрями формування ефективної моделі міжбюджетних відносин на сучасному етапі (0,37 д.а.).* – Index Copernicus.

21. Onyshchenko S. V. The system of indicators of budget security as a factor in ensuring financial stability in the context of globalization / S.V. Onishchenko // International Collection of scientific proceedings «European Cooperation», 2 (9) – 2016. – In consideration of editorial board. P. 48 – 60. – Index Copernicus.

22. Онищенко С. В. Інституційне забезпечення бюджетної безпеки України / С. В. Онищенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2016. – Вип. 5 (182). – С. 31 – 39. – Science Index, Index Copernicus.

23. Онищенко С. В. Механізм попередження загроз економічній безпеці України / З. С. Варналій, С. В. Онищенко, О. А. Маслій // Економічний часопис – XXI. – 2016. – № 159(5-6). – С. 20–24. *Особистий внесок: досліджено тенденції сучасних загроз економічній безпеці й доведено, що забезпечення економічної безпеки України в сучасних умовах ґрунтується на ситуативному реагуванні на загрози, що вже виникли* (0,24 д.а.). – Scopus, Index Copernicus.

24. Onishchenko S. Preventing threats as a precondition to increase the level of Economic Security of the State / Z. Varnaliy, S. Onishchenko, A. Masliy // Scientific Journal «ScienceRise». – 2016. – № 7/1(24). – С. 41 – 46. *Особистий внесок: обґрунтовано необхідність запровадження та реалізацію механізму запобігання загроз економічній безпеці національної економіки* (0,23 д.а.). – Index Copernicus.

25. Онищенко С. В. Боргова залежність України – загроза бюджетній безпеці / С. В. Онищенко, А. С. Репало // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент». – 2016. – № 21. – С. 134 – 138. *Особистий внесок: проаналізовано динаміку витрат на обслуговування і погашення державного зовнішнього боргу в структурі видатків державного бюджету, обґрунтовано основні напрями запобігання загроз у сфері бюджетної безпеки в умовах зростання державного боргу* (0,23 д.а.). – Index Copernicus.

26. Онищенко С. В. Системні взаємозв'язки бюджетної безпеки в умовах фінансової глобалізації / С. В. Онищенко // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій. – 2016. – Том 24, випуск 7. – С. 237 – 244. – Index Copernicus.

27. Онищенко С. В. Управління дебіторською заборгованістю підприємств в умовах кризи неплатежів [Текст] / С. В. Онищенко, Т. П. Верещака // Молодий вчений. – 2016. – № 12 (39). – С. 117–129. *Особистий внесок: сформовані основні напрями управління дебіторською заборгованістю й схарактеризовано етапи їх упровадження* (0,37 д.а.). – Index Copernicus, РИНЦ.

28. Онищенко С. В. Теоретичні концепції формування бюджетної безпеки держави / С. В. Онищенко // Економіка і регіон. – Полтава: ПолтНТУ, 2016. – Випуск № 5 (60). – С. 85 – 91. – Index Copernicus.

29. Онищенко С. В. Організаційно-економічний механізм упередження загроз бюджетній безпеці економіки України / С. В. Онищенко, О. А. Маслій // Науковий вісник «Полісся». – Чернігів : Чернігів. нац. технол. ун-т, 2017. – № 1 (9), ч.1. – С. 176 – 184. *Особистий внесок: з позиції захисного підходу встановлено негативні чинники, які провокують появу загроз і суттєво знижують рівень фінансової та бюджетної безпеки, доведено необхідність запровадження та реалізації організаційно-економічного механізму запобігання загрозам бюджетній безпеці держави* (0,47 д.а.). – Web of Science.

30. Онищенко С. В. Фінансова глобалізація як чинник впливу на бюджетну безпеку держави / С. В. Онищенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Ужгород: УНУ, 2017. – № 1 (27). – С. 139 – 145. – Index Copernicus.

31. Onyshchenko S. V. The problem of using budget funds for regional and local level / S. V. Onyshchenko, S. P. Sivitska // Економіка і регіон. – Полтава: ПолтНТУ. – 2017. – Випуск № 7 (63). – С. 57 – 68. *Особистий внесок: проаналізовано сучасні тенденції*

дефіцитності місцевих бюджетів та визначено основні напрями вирішення проблем бюджетної децентралізації в Україні (0,49 д.а.). – Index Copernicus.

32. Onyshchenko S.V. System of indicators for the State budget security estimation with the account of structural changes in the external and internal environment / S. V. Onyshchenko // European Applied Sciences. – Germany, 2017. – № 2. – P. 5– 10.

33. Онищенко С. В. Визначення стратегічних пріоритетів управління державними фінансами з використанням методу аналізу ієрархій / С. В. Онищенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Херсон: ХДУ, 2017. – Випуск 23. – С.101 – 106. – Index Copernicus.

Статті в інших наукових виданнях України:

34. Онищенко С. В. Аналіз стану та основних тенденцій рівня економічної безпеки України / З. С. Варналій, С. В. Онищенко // Збірник наукових праць за матеріалами V Всеукраїнського науково-практичного форуму установ НАН України та ВНЗ України «Проблеми й перспективи розвитку академічної та університетської науки», 12 – 14 грудня 2012 року. – Полтава: ПолтНТУ, 2012. – С. 28 – 36. *Особистий внесок: проаналізовано динаміку показників економічної безпеки України, що є індикаторами системних загроз (0,38 д.а.).*

Опубліковані праці апробаційного характеру:

35. Онищенко С. В. Економічна безпека підприємства в сфері корпоративного управління / С. В. Онищенко // Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення корпоративного управління: якість аудиту та корпоративна безпека: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків 21-23 квітня. – Харків: ХНАМГ, 2011. – С. 76 – 78.

36. Онищенко С. В. Забезпечення економічної безпеки у системі соціально-економічного розвитку регіону / С.В. Онищенко // Вивчення та впровадження в Україні іноземного досвіду удосконалення діяльності органів влади: матеріали Всеукр. наук. - практ. конф. – Полтава, 2012. – с. 246 – 248.

37. Онищенко С. В. Вплив фінансової складової на економічну безпеку держави / С. В. Онищенко // Системи обробки інформації: інформаційна та економічна безпека: матеріали всеукр. наук. - практ. конф. – Харків, 2012. – Т.2. №4 (102) – С.120 – 121.

38. Onishchenko S. V. Strategic management of petroleum industry of Ukraine. / S. V. Onishchenko // The 11th International Conference Information Technologies and Management 2013 April 18-19, 2013, ISMA University of Applied Sciences, Riga, Latvia. – P. 22 – 23.

39. Онищенко С. В. Сучасні тенденції та аналіз стану тіньових процесів як системної загрози фінансовій безпеці держави / С. В. Онищенко // Фінансова безпека в системі забезпечення національних економічних інтересів: проблеми та перспективи: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 22-23 травня 2014 р. – Полтава: ПолтНТУ, 2014. – С. 195 – 198.

40. Онищенко С. В. Сучасні проблеми впливу глобалізаційних процесів на фінансову безпеку України / С. В. Онищенко // Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Інформаційна та економічна безпека», 15–16 травня 2014 р. – Харків, 2014. – С. 51 – 54.

41. Onishchenko S.V. The Problems of Providing the Economic Security in the Conditions of Growing Shadow Economy / S.V. Onishchenko // The 12th International Conference Information Technologies and Management 2014 April 16 – 17, 2014, Information Systems Management Institute, Riga, Latvia. – P. 218 – 219.

42. Онищенко С. В. Стратегічні напрями забезпечення бюджетної безпеки на регіональному рівні / С. В. Онищенко // Детермінанти конкурентоспроможності соціально-економічного розвитку регіону: матеріали науково-практичного круглого столу (17–18 жовтня 2014 року). – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2014. – С. 42 – 44.

43. Онищенко С. В. Бюджетний дефіцит та боргова залежність в умовах соціально-економічного розвитку держави / С. В. Онищенко // Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України: зб. матер. наук.-практ. конференції (Київ, 30–31 жовтня 2014 р.). – Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2014.– С. 139 – 141.

44. Онищенко С. В. Збалансованість фінансової системи держави в умовах глобалізації / С. В. Онищенко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансово-економічна стратегія розвитку в умовах євроінтеграційних процесів» (Чернівці, 5 – 6 листопада 2014 р.). – Чернівці: ЧНТУ, 2014. – С. 122 – 124.

45. Онищенко С. В. Формування державної інноваційної політики України / С. В. Онищенко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційний інформаційний простір в освітній і науковій діяльності: проблеми становлення, особливості організації, ефективність та перспективи розвитку», 19 – 21 листопада 2014 р. – Кошице, Словаччина, 2014. – С. 106 – 124.

46. Онищенко С. В. Напрями державної політики у сфері забезпечення бюджетної безпеки / С. В. Онищенко // Фінансово-економічна безпека: держава, регіон, підприємство: матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 15 листопада – 15 грудня 2014 р. – Полтава: ПолтНТУ, 2014. – С. 158–161.

47. Онищенко С. В. Принципові підходи формування ефективної і конкурентоспроможної бюджетної політики України / С. В. Онищенко // Матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції «Конкурентоспроможність національної економіки». – Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка, (CNE'2015) 26 – 27 березня 2015 р. – К., 2015. – С. 259 – 263.

48. Onishchenko S.V. The formation of effective budget policy of Ukraine / S.V. Onishchenko // Theses of the 13th International Scientific Conference Information Technologies and Management 2015, April 16-17, 2015 (Riga). – P. 217 – 218.

49. Онищенко С. В. Вплив фінансової глобалізації на бюджетну безпеку держави / С. В. Онищенко // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансова безпека в системі забезпечення національних економічних інтересів: проблеми та перспективи», 21 – 22 травня 2015 р. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. – С. 131–133.

50. Онищенко С. В. Аналіз рівня бюджетної безпеки України / С. В. Онищенко // Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України: зб. матер. наук.-практ. конференції, (Київ, 22–23 жовтня 2015 р.). – Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2015.– С. 139 – 141.

51. Онищенко С. В. Виклики фінансової глобалізації як складного інтегрованого процесу / С. В. Онищенко // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні виклики розвитку світової економіки», 19 – 20 листопада 2015 р. – Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2015. – С. 174 – 177.

52. Онищенко С. В. Ієрархія інституційно-організаційного забезпечення бюджетної безпеки України / С. В. Онищенко // Фінансово-економічна безпека: держава, регіон, підприємство: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції, 15 грудня 2015 р. – 15 січня 2016 р. – Полтава: ПолтНТУ, 2016. – С. 111 – 115.

53. Onishchenko S.V. The formation of effective budget policy of Ukraine / S. V. Onishchenko // Theses of the 14th International Scientific Conference Information Technologies and Management 2016, April 14 –15, 2016 (Riga, Latvia). – P. 167 – 168.

54. Онищенко С. В. Реформування міжбюджетних відносин в Україні як чинник забезпечення бюджетної безпеки / С. В. Онищенко // Економічна безпека України: стан, проблеми та перспективи: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції, 22 квітня 2016 р. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – С. 219 – 223.

55. Онищенко С. В. Бюджетна безпека в умовах боргової залежності та інфляції в Україні / С. В. Онищенко // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансова безпека в системі забезпечення національних економічних інтересів: проблеми та перспективи», 26 – 28 травня 2016 р. – Полтава: ПолтНТУ, 2016. – С. 87 – 91.

56. Онищенко С. В. Удосконалення системи індикаторів бюджетної безпеки України / С. В. Онищенко // Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України: зб. матер. XIII Міжн. наук.-практ. конференції (27–28 жовтня 2016 р.) / КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2016. – С. 27–31.

57. Онищенко С. В. Фінансова глобалізація як складний інтегрований об'єктивний процес / С. В. Онищенко // Збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції «Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти» (23 листопада 2016 р.) – Ужгород: УНУ, 2016. – С. 54 – 56.

58. Онищенко С. В. Бюджетна безпека держави: аналіз поняття / С. В. Онищенко // Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю «Економічна безпека: держава, регіон, підприємство», 1 грудня 2016 р. – 10 січня 2017 р. – Полтава: ПолтНТУ, 2016. – С. 67 – 70.

59. Onyshchenko S.V. Financial globalization as a factor influencing the security of the state budget / S. V. Onishchenko // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку» (26 квітня 2017 р.) – Ужгород: УНУ, 2017. – С. 54 – 56.

60. Onyshchenko S.V. Financial globalization: a description from the standpoint of a process approach / S. V. Onishchenko // Theses of the 15th International Scientific Conference Information Technologies and Management 2017, April 27 – 28, 2017 (Riga, Latvia). – P. 140 – 141.

АНОТАЦІЯ

Онищенко С.В. Бюджетна безпека України в умовах фінансової глобалізації. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2017.

Дисертація присвячена розробленню теоретико-методологічних засад, методичних і практичних рекомендацій щодо забезпечення бюджетної безпеки держави під впливом фінансової глобалізації. Розкрито сутність бюджетної безпеки держави, визначено її місце в загальній системі економічної безпеки держави. Висвітлено основні характеристики, об'єктивні передумови й чинники впливу фінансової глобалізації на бюджетну безпеку.

Запропоновано методологічні засади оцінювання бюджетної безпеки держави з урахуванням впливу фінансової глобалізації й на їх основі проведено аналіз сучасних реалій бюджетної безпеки. Ідентифіковано чинники фінансової глобалізації, які обумовлені наявністю зовнішніх і внутрішніх ризиків. Виокремлено проблеми використання бюджетних коштів на регіональному рівні та аргументовано особливості впливу міжбюджетних коштів на бюджетну безпеку України. Розроблено з використанням методів зменшення ризиків, інструментів та важелів державного регулювання організаційно-економічний механізм запобігання загрозам бюджетній безпеці України. Обґрунтовано інституційне забезпечення бюджетної безпеки й визначено стратегічні пріоритети забезпечення бюджетної безпеки держави в умовах поглиблення процесів фінансової глобалізації.

Ключові слова: бюджетна безпека держави, бюджетна система, державний бюджет, бюджетний процес, фінансова глобалізація, загрози, бюджетна децентралізація.

АННОТАЦИЯ

Онищенко С.В. Бюджетная безопасность Украины в условиях финансовой глобализации. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко. – Киев, 2017.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методологических основ, методических и практических рекомендаций по обеспечению бюджетной безопасности государства под влиянием финансовой глобализации. Раскрыта сущность бюджетной безопасности государства, определено ее место в общей системе экономической безопасности государства. Освещены основные характеристики, объективные предпосылки и факторы влияния финансовой глобализации на бюджетную безопасность.

Предложены методологические основы оценки бюджетной безопасности государства с учетом влияния финансовой глобализации, и на их основе проведен анализ современных реалий бюджетной безопасности. Идентифицированы факторы финансовой глобализации, которые обусловлены наличием внешних и

внутренних рисков и оказываются в зависимости от источника возникновения рисков. Выделены проблемы использования бюджетных средств на региональном уровне, и аргументированы особенности влияния межбюджетных средств на бюджетную безопасность Украины. Разработан с использованием методов уменьшения рисков, инструментов и рычагов государственного регулирования организационно-экономический механизм упреждения угроз бюджетной безопасности Украины. Обосновано институциональное обеспечение и определены стратегические приоритеты укрепления бюджетной безопасности государства в условиях углубления процессов финансовой глобализации.

Ключевые слова: бюджетная безопасность государства, бюджетная система, государственный бюджет, бюджетный процесс, финансовая глобализация, угрозы, бюджетная децентрализация.

ABSTRACT

Onyshchenko S.V. Budgetary security of Ukraine in conditions of financial globalization. – Manuscript.

Thesis for a Doctor of Economics academic degree in specialty 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – Taras Shevchenko National University of Kyiv of Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2017.

The thesis is devoted to theoretical and methodological principles, methodological and practical recommendations development for providing state budget security in terms of financial globalization. State budget security essence is investigated, its place in the state economic security general system is determined. Financial globalization essence is investigated; its main characteristics are highlighted, influence objective preconditions and factors in budget security are studied. It is proved that financial globalization as a contradictory process has a dual influence and generates asymmetry in the world economy development.

The methodology of state budgetary security research based on general scientific and special methods, scientific knowledge principles and means, which includes the preconditions study, research logical structure determining and cognitive activity tools, is suggested. State budget security estimation methodological principles are determined taking into account financial globalization influence, which target function is to take into account the actual change trends of the integral indicator factor in globalization challenges, specify and forecast indices marginal value by the due date, providing the integrity of the state budgetary security assessment taking into account the financial globalization acceleration and complex hierarchical connections in financial security field.

Financial globalization and state budget security interaction is revealed. Financial globalization factors determined by the presence of external and internal risks are identified, which can be distinguished depending on the risk source, the influence and the consequences degree. The multi-criteria threats classification to the state budgetary security has been improved by supplementing it with the following classification characteristics: the stages of the budget process (threats at the drafting budget stages, review and approval, budget compliance, and monitoring); by the character of budgetary interests violations (caused by single and multiple violations); by destabilization scale

(national, local, and individual); by destructive influence duration (systemic, acquired in addition) misbalances (threats to the revenues, threats to the expenditure side, threat of budget deficit financing, and the threat of debt dependence), which will reduce the negative impact of threats to the state budget security.

Day to day budget security realities analysis was carried out and the main tendencies were determined, social and economic consequences of the budget deficit and state debt dependence were identified. Systemic interrelationships between the level of budgetary, financial and economic security of the state modeling was carried out and consequently an appropriate structural model for the emergence and spread of threats to the state budget security was developed.

The problems of budget funds usage at the regional level are highlighted and the peculiarities of the intergovernmental fiscal impact on the budget security of Ukraine are rationalized. Budget decentralization structural and functional preconditions development of are substantiated factor in the communities ability to concentrate finances and direct them to regional development projects. The organizational and economic mechanism of threats prevention to budgetary security of Ukraine was developed using methods of risk reduction, tools and instruments of state regulation. The institutional budget security providing has been substantiated and it has been proved that the security and budgetary system is characterized by institutional environment, which manifests itself in the essence of security and the rule sets of conduct and budgetary structure as an institutional structure. The budget security of Ukraine is substantially hindered by the existing institutional deformations due to the incompliance (partial, and sometimes almost complete) of institutions implementing the budget process of their functional nature, which destructively affects the country's institutional environment in general and the budgeting process in particular, the inappropriate quality and inconsistency of the institutions regulating budgeting process.

In the thesis, the decomposition of 2017-2020 Strategy for the reform of the public finance management system by the method of hierarchy analysis is used based on the peculiarities of the multi-level structure of the public finance management system for the implementation of the priority directions.

The enforcement of budgetary security in terms of financial globalization current conditions is determined by the main strategic priorities in forming the directions of providing the budget security of Ukraine: to ensure the national security of the state and to implement national economic interests; solvency ensuring, financial stability and balance of budgetary system of Ukraine; reduction of debt dependence of the state; effective execution of the income and expenditure part of the consolidated and state budget and public obligations; stimulating the development of budget-generating industries and strategically important enterprises.

Keywords: state budget security, budget system, state budget, budgeting process, financial globalization, threats, budget decentralization.

Підписано до друку 1.11.2017 р.
Папір офсетний. Друк. RISO.
Ум. друк. арк. 1,9. Наклад 100 прим.
Формат 60x90/16. Зам. № 2365 від 1.11.2017 р.

Надруковано у ФОП Гаража М.Ф.
Свідоцтво серія В01 № 414919 від 20.01.2003 р.
36014, м. Полтава, вул. Шведська, 20-Б